

Prijevod i translatološka analiza izabranih pripovijetki iz zbirke Rozprávky z čiernej Afriky i Čierne na čiernom Mareka Vadasa

Pleše, Patricia

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:605690>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti
Katedra za slovački jezik i književnost

Patricia Pleše

**Prijevod i translatološka analiza izabranih pripovijetki iz zbirki *Rozprávky*
z čiernej Afriky i Čierne na čiernom Mareka Vadasa**

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ivana Čagalj

Zagreb, lipanj 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1. Marek Vadas	2
2. Karakteristike Vadasova stvaralaštva	3
3. Teorijski okvir	6
4. Translatološka analiza	10
5. Prijevod pripovijetki iz zbirke <i>Rozprávky z čiernej Afriky</i>	11
6. Prijevod pripovijetki iz zbirke <i>Čierne na čiernom</i>	24
7. Analiza prijevoda.....	36
7.1. Fonološka razina prijevodne analize.....	36
7.2. Grafijsko-ortografska razina prijevodne analize.....	37
7.3. Leksička razina prijevodne analize	40
7.3.1. Prevođenje leksema	40
7.3.2. Prevođenje lažnih prijatelja.....	48
7.3.3. Prevođenje frazema.....	55
7.3.4. Prevođenje kulturema	62
7.4. Gramatička razina prijevodne analize.....	66
7.4.1. Morfološka analiza.....	67
7.4.2. Sintaktička analiza	71
8. Zaključak	76
Literatura :	77

1. Uvod

Pripovijetke Mareka Vadasa *Ako ziskal leopard svoje škrvny*, *Prečo má krokodíl zrohovatenú kožu*, *Prečo má slon také malé oči*, *Lunga a Lenga*, *Koľko hviezd je na nebi*, *Chlapec a Lev*, *Prečo ženy nenosia brady*, *Prečo sa strieda deň a noc*, *Ako vznikla púšť* objavljene su u zbirci kratkih priča *Rozprávky z čiernej Afriky* (2003). Pripovijetke *Umelá hmota* i *V krajine, kde dīve mačky dávajú dobru noc* objavljene su u zbirci kratkih priča *Čierne na čiernom* (2013). Ono što je zajedničko ovim dvjema zbirkama je predstavljanje afričkog okruženja i afričke stvarnosti slovačkim čitateljima. Vadasova ciljana publika su djeca, ali to ne znači da knjige nisu namijenjene i odraslima. Autorov način pripovijedanja ima snagu privući sve generacije čitatelja, pa je tako zainteresirao i nas, te smo se stoga odlučili posvetiti gore navedenim pripovijetkama i prevesti ih. S obzirom da su pripovijetke dosta kratke i vrlo čitke, sam prijevod se nije činio kao težak zadatak, ali smo se svejedno suočili s određenim problemima prilikom prevođenja.

Rad je podijeljen na sedam poglavlja, uključujući uvodno i završno poglavlje. Prvo poglavlje je posvećeno autoru i njegovu opusu, kao i karakteristikama njegova stvaralaštva. Teorijski okvir ovog rada predstavljen je u drugom poglavlju, u kojem se pojašnjavaju i definiraju pojmovi poput prevođenja i prijevoda. Također posebnu pozornost ćemo posvetiti specifičnostima prevođenja književnosti, točnije prevođenja proze. Treće poglavlje je posvećeno translatološkoj analizi i razinama translatološke analize prema kojima je provedena i analiza prevedenih pripovijetki. U četvrtom poglavlju se nalazi prijevod pripovijetki. Nadalje, u četvrtom poglavlju slijedi analiza izvornika i prijevoda koja je provedena na fonološkoj, grafijsko-ortografskoj, leksičkoj i gramatičkoj razini. U posljednjem poglavlju donosimo zaključke na temelju rezultata analize. Osim što smo ovim radom napravili maleni doprinos u približavanju slovačke književnosti hrvatskim čitateljima, cilj nam je ukazati na probleme s kojima se susreće jedan prevoditelj prilikom prevođenja književnog teksta.

1. Marek Vadas

Marek Vadas je slovački pisac koji se rodio 27. svibnja 1971. u Košicama. Studirao je estetiku i slovački jezik i književnost na sveučilištu Komenský u Bratislavi, te pripada generaciji suvremenih slovačkih prozaista. U književnosti je debitirao zbirkom pripovijedaka *Malý román* 1994. godine za koju je dobio i nagradu Književnog fonda (Cena Literárneho fondu). Vadas nastavlja svoje književno stvaralaštvo u suradnji s Emanom Edelyijem. Iz tog koautorskog odnosa nastale su knjige *Univerzita* (1996) i *Diabol pod čapicou* (2002). Godinu dana kasnije objavljuje zbirku pripovijedaka pod nazivom *Prečo sa smrťka smeje?* (2003).¹ Brojna Vadasova djela su dokaz koliki je Afrika imala utjecaj na njegovo stvaralaštvo, a sve je započelo 1997. godine kada je kao mladi urednik prvi puta otputovao u središnju Afriku. Kulturu afričkog naroda u kojoj se spaja običan život i magija, ljudi i duhovi pretočio je u knjigu pod nazivom *Rozprávky z čiernej Afriky*, koja 2004. godine osvaja nagradu Bibiane za najbolju i najljepšu dječju knjigu. Vadasova zbirka pripovijedaka *Liečiteľ* 2007. godine pobjeđuje na književnom natjecanju Anasoft Litera.² Zatim izdaje zbirku *Čierne na čiernom* (2013), knjigu za djecu pod nazivom *Útek* (2016), te knjigu *Zlá štvrť* (2018) koja je ušla među deset najboljih na izboru Anasoft litera. Također knjiga *Útek* je osvojila nagradu Zlatna jabuka na Bijenalu ilustracija u Bratislavi 2017. godine, a ilustrirala ju je Daniela Olejníková. Vadasova književna djela prevedena su na brojne jezike, a prijevodi su objavljeni u Češkoj, Poljskoj, Mađarskoj, Bugarskoj, Sloveniji, Srbiji, Italiji, Španjolskoj, Ukrajini, Francuskoj, Južnoj Koreji i Kini. Njegovo najnovije djelo je knjiga *Šesť cudzincov* (2022) u kojoj autor mjesto radnje vraća u svoju domovinu Slovačku i odmiče se od afričke stvarnosti.³

S obzirom da je ovaj diplomski rad temeljen na analizi pripovijetki iz dviju zbirki *Čierne na čiernom* i *Rozprávky z čiernej Afriky*, u nastavku ćemo se fokusirati samo na njih. Ono što povezuje ove dvije zbirke jest predstavljanje druge kulture djeci kroz priče. Vadas je bio fasciniran Afrikom, ljudima, običajima, praznovjerjima i pokušao je humorom prikazati cjelokupnu njihovu kulturu. U svojim kratkim pričama Vadas ciljano koristi koncepte tradicionalnog afričkog shvaćanja stvarnosti, iako je ta stvarnost u mnogim pričama uzdrmana i turbulentna. On Afriku na suptilan način prikazuje egzotičnom, ali u isto vrijeme ne stavlja naglasak na različitost između afričkog i europskog svijeta. Njegov cilj nije usporedba afričkog

¹ <https://www.anasoftlitera.sk/main/anasoft-litera/autori/vadas-marek/> (30.4.2024.)

² <https://korzar.sme.sk/c/5289522/marek-vadas-do-afriky-si-hodinky-neberiem.html> (30.4.2024.)

³ <https://www.litcentrum.sk/en/author/marek-vadas/curriculum-vitae> (30.4.2024.)

svijeta s našim svijetom, već kroz priče prikazati neki drugi život, drugo poimanje stvarnosti, drugu kulturu i na taj način približiti taj naizgled daleki svijet europskim čitateljima.⁴

2. Karakteristike Vadasova stvaralaštva

Marek Vadas je jedan od autora koji u svojim prozama koristi elemente fantastike kao osnovu za prikazivanje stvarnosti. U zbirkama *Malý román* i *Prečo sa smrťka smeje* motivi fantastike proizlaze iz postmoderne igre ili apsurdne projekcije, dok u zbirkama *Rozprávky z čiernej Afriky*, *Liečiteľ* i *Čierne na čiernom* ona se temelji na bajkovitim postupcima i folklornim temama. Autor ni u kojem slučaju ne pokušava kreirati alternativnu stvarnost, baš naprotiv on stvarnost oblikuje (Souček 2015: 373). Afričko okruženje zajednička je karakteristika triju zbirki *Rozprávky z čiernej Afriky*, *Liečiteľ* i *Čierne na čiernom*, te se u njima u potpunosti ostvaruje tema tuđine i fantastika koja je s njom povezana (ibid.: 375). Pripovijetke odišu ironijom, groteskom i često sadržavaju moment iznenađenja, no ono što potencira fantastiku je zapravo konkretno područje koje se sa svojom pripadajućom kulturom, običajima i tradicijom u potpunosti razlikuje od europskog svijeta. Najbolji primjer toga su magični rituali i nadnaravni likovi, antropomorfizam, metamorfoza i dakako život nakon smrti koji se u zapadnoj civilizaciji ne uključuju u definiciju tzv. normalnog života, za razliku od afričkog poimanja stvarnosti u kojoj su svi ti elementi jednako važan dio života (ibid.: 376).

Vadas nam u zbirci *Rozprávky z čiernej Afriky* daje uvid u drugačiji svijet, drugu stvarnost koja je daleko od europske stvarnosti s kojom smo upoznati. Taj afrički svijet je prepun fantazije i animalističkog pogleda na svijet. U njemu se isprepliću svijet duhova i svijet životinja sa svijetom ljudi. Pripovijetke su prepune crnog humora što ih čini zanimljivim štivom, ne samo za djecu već i za odrasle.⁵ Kada pričamo o Vadasovu načinu pisanja postoji jedna vrlo uočljiva distinkcija, a to je da Vadas namjerno koristi riječi koje pripadaju nekom drugom diskursu, pa tako pri opisu fizičkog izgleda bradavičastih svinja koristi prilog *groteskno*, a za zebre

⁴ <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/291173-kniha-tyzdna-ako-zo-slovenska-vidiet-afriku/> (30.4.2024.)

⁵ [HNonline.sk](https://hnonline.sk/) - Čierny humor z čiernej Afriky (23.5.2024.)

upotrebljava sintagmu *izvan mode*. Na taj način obogaćuje pripovijetke, te ih čini zanimljivijim i zabavnijim za čitanje.⁶

U zbirci *Čierne na čiernom* autor naglašava kontrast između racionalnog i iracionalnog, a elementi fantastike pojačavaju nesrazmjer između stvarnosti i ideala. Teme pripovijedaka ukazuju na problematičnu stvarnost koju žive likovi u afričkom okruženju (Souček 2015: 377). Najbolji primjer za to je problematika siromaštva koja je predstavljena u priči *Umelá hmota*. Upravo zbog izražene društvene problematike, elementi fantastike padaju u drugi plan, te nas na taj način autor gura iz svijeta magije natrag u stvarnost (Souček 2015: 378). Patrik Orišek (2013) upućuje na autorov način pripovijedanja kojim je ova zbirka okarakterizirana. U većini pripovijetki koristi dječjeg pripovjedača, pomoću kojeg prikazuje svijet iz njegove perspektive.⁷ Djetinjstvo proživljeno u afričkoj stvarnosti obilježeno je siromaštvom, nedostatkom hrane, alkoholizmom, borbom za preživljavanje, obiteljskim krizama i nasiljem. Pripovijetke su prepune ironije koja se stvara upravo opisivanjem dječje naivne predodžbe svijeta, dok se u pozadini krije surova stvarnost (ibid.). Vadas na vrlo zanimljiv način vodi svoje likove iz svijeta fantazije u realnost koja je nemilosrdna i okrutna. U doticaju sa stvarnim svijetom, zbog činjenice da se ne znaju i ne mogu nositi s realnošću, Vadasovi junaci bježe u svijet fantastike ili psihičkih bolesti (ibid.).

U članku *Knihá týždňa: Ako zo Slovenska vidieť Afriku?* (Orišek 2013) saznajemo da Vadas od Afrikanaca ne posuđuje samo vedrinu razgovora već u svoje pripovijedanje uključuje i afričko razumijevanje stvarnosti koja nam se može činiti neshvatljivom. Kako tvrdi Orišek (ibid.) Vadas prikazuje unutarnji svijet heroja koji je nepredvidiv, u kojem se ne potvrđuju nikakva racionalna predviđanja tijekom događaja. Autor članka (ibid.) objašnjava da su elementi poput kulta predaka, posjeta nadnaravnih bića, podzemlje, ceremonije, rituali, prijelazi između svjetova rezultat društvene konstrukcije stvarnosti na koju mi nismo navikli. Zapadnom svijetu su to vrlo nerazumljivi pojmovi jer nisu prisutni u našoj kulturi. Prema Orišek (ibid.) naše poimanje takvog svijeta punog mistike i spiritualnosti, punog neobjašnjivih poriva i intuitivnih postupaka, rituala i ceremonija je iracionalno i teško prihvatljivo. Afrikanci smatraju da su jednako stvarni članovi društva i živi, i mrtvi i oni koji još nisu rođeni. Za razliku od nas koji razlikujemo tzv. stvarni i nestvarni svijet, odnosno svijet živih i svijet mrtvih, oni smatraju da ne postoji granica između ta dva svijeta, baš kao što ne postoji ni između jave i sna (ibid.).

⁶ Recenzia - Rozprávky z čiernej Afriky - Vybral a prerozprával Marek Vadas - Dobrá kniha | Slovenské literárne centrum (litcentrum.sk) (23.5.2024.)

⁷ <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/291173-kniha-tyzdna-ako-zo-slovenska-vidiet-afriku/> (23.5.2024.)

Prema Szentesiovoj (2013) još jedna vrlo važna karakteristika je univerzalna radnja koja se pojavljuje u nekoliko autorovih kratkih priča u zbirci *Čierne na čiernom*. Univerzalna radnja znači da se radnja samog djela može odigrati bilo gdje i nije nužno vezana za Afriku. Iako je mjesto radnje povezano s Afrikom, u pričama poput *Umelá hmota* i *Prvý obchod* ne postoje nikakve naznake da se radnja odigrava u Africi. Szentesiova (2013) ističe da osim određenih afričkih motiva koji se suptilno provlače kroz priče, ništa drugo ne bi moglo ukazati da se radi o Africi. Također čitajući te priče, uvidjeli bi da su teme primjenjive na bilo koga i na bilo koji dio svijeta.⁸

Oriešek (2013) također spominje afričke motive koji se protežu kroz sva Vadasova djela i objašnjava njihovu ulogu. Motivi poput betonskih barova, palminog vina, kokosovih palmi, određena imena gradova poput Akwa i Douale, jezera Volta, te imena ljudi poput strica Monga, nisu ključni u interpretaciji Vadasovih priča. Oni služe kako bi dočarali okružje u kojem su priče smještene, ali zapravo ključ interpretacije djela se „krije u onom što mi ne razumijemo“.⁹ Tumačenje pripovijetki se očituje kroz osobine koje zapadni svijet često smatra teško shvatljivima i s kojima se rijetko može poistovjetiti. Orišek (ibid.) navodi primjere kulture koji su zapravo važni za razumijevanje i poimanje afričke stvarnosti poput medicinskih praksi koje se mogu činiti vrlo alternativne, nesputanog i neopterećenog odnosa prema seksualnosti i vlastitom tijelu, te razgovora u kojem sudjeluju duhovi predaka. Součková (2013: 11) ističe da je korištenje upravo tih motiva dovelo do prepoznatljivosti Vadasova načina pisanja.

⁸ <https://kultura.sme.sk/c/6874804/mrtvi-zivych-nielen-ochranuju-ale-aj-trestaju.html> (23.5.2024.)

⁹ <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/291173-kniha-tyzdna-ako-zo-slovenska-vidiet-afriku/> (23.5.2024.)

3. Teorijski okvir

Prevođenje, kao proces prenošenja značenja s jednog jezika na drugi, ima dugu i bogatu povijest koja se proteže tisućama godina unazad. Upravo zbog toga ono se smatra jednim od najstarijih zanata i pod tim se podrazumijeva usmeno jednako kao i pismeno prevođenje. Povijesno gledano jezik je prvo postajao kao govor, a tek onda kao pismo, iz čega proizlazi da se usmeno prevođenje pojavilo davno prije prevođenja pisanih tekstova. Homerova *Odiseja* prevedena je oko 250. godine prije nove ere s grčkog na latinski jezik i to ju čini jednim od najstarijih sačuvanih književnih prijevoda. U okviru prevođenja kod južnoslavenskih naroda važan je Sveti Jeronim, crkveni otac iz 4. stoljeća, koji je preveo *Bibliju* s grčkog i hebrejskog na latinski jezik. Njegov prijevod, poznat kao *Vulgata*, postao je službeni tekst Katoličke crkve (Ivir 1978: 21-22).

Prevođenje kao zanat seže daleko u prošlost, no tek 50-ih godina 20. stoljeća počinje se razmatrati mogućnost utemeljenja posebne znanstvene discipline koja bi proučavala prevođenje i imala vlastitu infrastrukturu (Pavlović 2015: 13). Ivir (1995: 518, prema Pavlović 2015: 15) objašnjava kako ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je znanost o prevođenju samostalna disciplina zato što ona kao takva dijeli znanstvenu metodologiju ili teorijske okvire s disciplinama poput psihologije, sociologije, znanosti o književnosti, te brojnim granama lingvistike kao što su sociolingvistika, pragmalingvistika, kognitivna i tekstna lingvistika, psiholingvistika, analiza diskurza, kontrastivna lingvistika i dr. Upravo zbog toga pripisuje joj se karakteristika interdisciplinarnosti.

Pavlović (2015: 16) u knjizi *Uvod u teorije prevođenja* znanost o prevođenju definira kao znanstvenu disciplinu koja proučava:

- 1) *produkte prevođenja*
- 2) *prijevodne procese*
- 3) *utjecaj prevođenja na kulturu i kulture na prevođenje*
- 4) *prevoditelje kao stručnjake te društvene uvjete u kojima se prevođenje odvija*
- 5) *razvoj pomagala kojima se prevoditelj služi te njihov utjecaj na prevođenje i prijevode*
- 6) *obrazovanje prevoditelja*

Postoje brojne definicije prevođenja koje proizlaze iz različitih pristupa, a neke od njih u nastavku navodimo.

J.C. Catford (prema Ivir 1978: 34): u svojoj knjizi *A Linguistic Theory of Translation* dao je lingvističku definiciju „Prevođenje je razmjenjivanje tekstualnog materijala u jednom jeziku (izvornom jeziku) jednakovrijednim tekstualnim materijalom u nekom drugom jeziku (jeziku-cilju).“

S filološkoga stajališta prevođenje je „postupak zamjenjivanja jednog književnog teksta drugim uz očuvanje umjetničke vrijednosti koju je imao prvobitni tekst“ (Ivir 1978: 35). Važno je naglasiti da jednako kao u lingvističkom pristupu, i ovdje se polazi od činjenice da se tekst iz jednog jezika zamjenjuje jednakovrijednim tekstom u drugom jeziku, ali je prebačen fokus s lingvističkih na književno definirana sredstva koja služe za ostvarenje umjetničkog dojma (ibid.)

Komunikacijska definicija pak polazi od izražene obavijesti u izvornom jeziku čiji izraz je u potpunosti prirodan. Prirodnost izraza stoga mora biti izražena i u ciljnom jeziku. Kako bi se prirodnost izraza ostvarila, prilikom prijevoda se ne koristi potpuni već najbliži ekvivalent, što dovodi do relativno jednakovrijedne poruke. Definiciju koja proizlazi iz navedenih karakteristika, dao je E. A. Nida (prema Ivir 1978: 36): „Prevođenje je nalaženje najbližeg prirodnog ekvivalenta u jeziku cilju za obavijest izraženu u izvornom jeziku.“

Eco u svojoj knjizi *Otprilike isto: Iskustva prevođenja* (2006: 16) naglašava kako prevođenjem teksta moramo, osim prebacivanja jezičnih struktura iz jednog jezika u drugi, u čitatelju stvoriti sve one učinke kojima je težio izvorni tekst. Ti učinci se moraju ostvariti kako na semantičkom, semiotičkom, stilističkom, metričkom, fotosimboličkom planu tako i na emotivnoj razini.

S obzirom da se mi u ovom radu bavimo prijevodom književnog djela odlučili smo dublje ući u tematiku i postavili smo pitanje: *Što je to zapravo književni prijevod?*

Češki književni teoretičar i prevoditelj Jiří Levý u knjizi *Umjetnost prevođenja* (1982: 25) definira prevođenje kao *prijenos informacije*.

„...tačnije rečeno prevodilac dešifruje informaciju originalnog pisca – sadržanu u tekstu njegovog djela, prepričavajući je (nanovo šifrirajući) u sistemu svoga jezika; a informaciju sadržanu u njegovom tekstu – nanovo dekodira čitalac prevoda.“

Također Levý naglašava da (1982: 34) :

„Proces prevođenja ne završava stvaranjem prevodnoga teksta, i tekst nije konačni cilj prevodilačkog posla. Prevod, kao i original, vrši svoju društvenu funkciju samo onda kada ga čitaju. Tako – već po treći put - dolazimo do subjektivnog transformisanja objektivnog materijala: naš čitalac pristupa tekstu prevoda i stvara *treću koncepciju* djela; najprije je bila autorsko tretiranje stvarnosti, zatim prevodilačko tretiranje originala i, najzad, čitalačko tretiranje prevoda. I kao što za prevodioca polazni materijal nije *tekst* originala, već *informacija* koja se u njemu sadržan, tako ni cilj prevoda nije tekst prevoda, već određeni sadržaj što ga taj tekst nudi čitaocu. To znači da se prevodilac mora orijentisati na čitaoca za koga prevodi.“

Nadalje u knjizi *El papel del traductor* pronašli smo tekst koji govori upravo o prevođenju književnosti. Naziv teksta je *La traducción literaria* i u njemu španjolski prevoditelj Miguel Sáenz (1997: 405-406) govori o prevođenju gledajući je iz triju aspekta: profesije, tehnike i umjetnosti. Prvo, referirajući se na prevođenje kao profesiju, Sáenz se pita postoji li zvanje prevoditelja književnosti i ako postoji kako postati takav prevoditelj. Prema njemu dobar prevoditelj nije onaj koji svojim radom stvara veliki broj stranica, već onaj koji voli taj posao i uživa u njemu. Zbog toga više naginje stavu da su svi prevoditelji u neku ruku amateri, jer je sama riječ amater usko povezana s ljubavlju (*amater* potječe iz latinskog naziva *amator* što znači zaljubljenik¹⁰). Navodi kako je poznavanje stranog jezika neophodno, no ističe puno veću važnost poznavanja materinjeg jezika. Prvi uvjet da bi netko postao prevoditelj književnosti ili prevoditelj kao takav je dobro vladati svojim jezikom i vještinom pisanja. Autor teksta koristi vrlo zanimljiv pridjev kako bi opisao što to znači biti dobrim prevoditeljem, te kaže: „Biti dobar prevoditelj je nešto u potpunosti himerično i zbog toga ćemo uvijek imati izvrstan izgovor kako bi opravdali naš neuspjeh“ (ibid.: 407). Prema Hrvatskom jezičnom portalu *himera* je mitološko čudovište koje rige vatru sačinjeno od lavlje glave, tijela koze i zmajskog repa. U prenesenom značenju ovaj leksem označava „pustu fantaziju, neostvarenu zamisao, iluziju“. Međutim, Sáenz nije jedini koji je prilikom opisivanja prevođenja upotrijebio leksem *himera*. Postoji antologija slovačkih translatoloških radova pod nazivom *Chiméra prekladania – Antológia slovenského myslenia o preklade I.* koju je uredila Dagmar Sabolová.¹¹

¹⁰ <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (22.5.2024.)

¹¹ <https://veda.sav.sk/en/book/sabolovadagmar-ed-a-kolektiv-autorov-chimera-prekladania-antologia-slovenskeho-myslania-o-preklade-i> (2.6.2024.)

Sáenz (ibid.) dodaje da osim što mora ovladavati vještinom pisanja, prevoditelja moraju okarakterizirati *poštenje* i *zdrav razum*. Pod poštenjem se misli da prevoditelj treba biti iskren prema sebi i priznati si ako je određeni prijevod van njegovih sposobnosti, dok se zdrav razum odnosi na svjesnost postojanja nečega što ne znamo.

U nastavku, referirajući se na prevođenje kao tehniku, autor postavlja pitanje može li se učiti prevoditi, odnosno *može li se učiti prevoditi književnost?* Odgovor je naravno potvrđan, a prva faza učenja je čitanje izvornog teksta kojeg prevoditelj mora dekodirati. Već prvim čitanjem, prevoditelj tekst interpretira i kritizira i samim time započinje proces prevođenja. Sáenz (1997: 409) spominje američkog prevoditelja Gregoryja Rabassu koji je rekao da je prevoditelj zapravo *čitatelj koji piše ono što čita*. Vidljivost ili nevidljivost prevoditelja je najvažniji problem s kojim se suočava prevoditelj prilikom prevođenja književnog djela. Sáenz (ibid.). objašnjava kako postoje razni, štoviše potpuno suprotni stavovi o ovom problemu. Za njega nevidljivost prevoditelja ne postoji, ona je samo iluzija, jer smatra da je svaki prijevod određena vrsta manipulacije teksta. Još jedan problem koji se pojavljuje u prevođenju književnosti je trebamo li strogo slijediti pravila vlastitog jezika i pisati onako kako je „književno ispravno“ ili trebamo li ih kršiti i u kojoj mjeri, te samim time dovesti do obnavljanja jezika i njegove književnosti. Autor se vraća problemu vidljivosti i nevidljivosti prevoditelja, te iznosi svoje mišljenje da se u prijevodu odražava prevoditeljeva osobnost ili manjak iste, bez obzira htio on to ili ne (ibid.: 410). Također, prevoditeljev posao uključuje donošenje puno odluka u jednoj minuti, stoga moramo biti oprezni jer one su te koje čine naš prijevod dobrim ili lošim. Sáenz (1997: 411) citira francuskog pjesnika, lingvistu i prevoditelja Henrija Meschonnic¹² koji kaže da *prevoditelj koji nije ništa više od prevoditelja, koji nije i pisac, biti će samo „uvoditelj“*.

Sáenz (1997: 412-412) privodi svoj tekst kraju, govoreći o prevođenju iz perspektive umjetnika, te navodi da je prevoditelj „ponovni stvaratelj“ teksta. Nastavlja objašnjavajući važnost prevođenja književnih djela koja je vidljiva kroz povijest. Da nije bilo prevoditelja, književnost bi bila ograničena samo na čitatelje jezika na kojem je napisana, a samim time ona ne bi imala utjecaj na književnost drugih jezika. Prijevodi književnih djela su ti koji su bili prekretnice, uvodili novine i spajali kulture. Za kraj, Sáenz citira Cecil Day Lewisa koji je rekao da je *prijevod književnosti ništa drugo nego „stvar vještine, ljubavi i...sreće“*.

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Meschonnic (22.5.2024)

4. Translatološka analiza

Translatologija je znanstvena disciplina koja obuhvaća ljudsko, strojno i audio-vizualno prevođenje. Sastavnice ljudskog prevođenja su usmeno i pismeno prevođenje. Pismeno prevođenje dijelimo na književno, strukovno i medijsko. Pod usmeno prevođenje ubrajamo simultano, konsekutivno, posredničko, na daljinu i prevođenje u obliku šaptanja. U audio-vizualno prevođenje spadaju sinkronizacija i titlovanje (Kučiš 2016: 40-41).

Prije nego objasnimo što je to kontrastivna analiza, moramo dočarati sam proces prevođenja. U tom procesu stoje dva jezika, polazni i ciljani, međusobno supostavljena. Jezik čine izražajna sredstva pomoću kojih se izriču izvanjezični sadržaji. Prema Iviru (1978: 81) definicija kontrastivne analize je „proučavanje jednog jezika kroz prizmu nekog drugog“.

Osnovna ideja kontrastivne analize je uspoređivanje elemenata ili kategorija dvaju jezika koji dijele neko zajedničko svojstvo, bilo po formi ili značenju. Kako bi mogli utvrditi sličnosti i razlike, prilikom uspoređivanja elemenata potreban je i treći element za usporedbu. Njega čine *formalno ili semantičko svojstvo* kojeg sadržavaju oba kontrastirana elementa (Ivir 1978: 82).

Postoje četiri razine kontrastivne analize *fonološka, grafijsko-ortografska, leksička i gramatička*. Prema njima i točno tim redoslijedom smo proveli našu analizu odabranih pripovijetki.

5. Prijevod pripovijetki iz zbirke *Rozprávky z čiernej Afriky*

1. DIO - ŽIVOTINJE

KAKO JE LEOPARD DOBIO SVOJE PJEGE

Jednog sparnoga dana, kada je većina životinja spavala u hladu, a nijedna od zvijeri nije htjela ni loviti, kroz buš je prošetala hijena koja se dosađivala. Na putu je sreća kornjaču, a kako joj ništa dobro nije palo na pamet, sinula joj je ideja da se zabavi na njen račun. Bez ikakvog razloga odnijela je kornjaču na vrh stabla, a onda, stajući kraj debla grohotom se nasmijala jer kornjače ne mogu sići s drveća. Nakon što je umrla od smijeha, ostavila ju je ondje i nastavila svojim putem. Nedavno je pored stabla šetao leopard i začuđeno je upitao: „Slušaj, otkad se ti penješ po krošnjama?“ Kornjača mu se požalila: "Ovdje me dovela hijena, a ja se ne mogu spustiti na tlo."

„Hijene su ti loše društvo“, rekao je leopard i pomogao kornjači da siđe, a ona mu je zauzvrat ukrasila krzno prekrasnim crnim mrljama.

Kasnije je leopard na pojilištu susreo zebdu koja je pohvalila njegov novi kaput. Pjege su joj se jako svidjele pa joj je otkrio da ih je dobio od kornjače. Tako ju je zebra pratila i izdaleka je molila: „Učini me lijepom poput leoparda!“ I kornjača je stvorila tamne pruge na njenom tijelu, baš onakve kakve zebra ima do dan-danas. Kad su tako modernu zebdu vidjeli ljudi koji rade na svojim poljima, povikaše: „Prekrasna je! Tu životinju moramo pripitomiti pod svaku cijenu!“ I pokušali su uhvatiti zebdu. No, pobjegla im je u grmlje i od tada izbjegava ljude - boji se da će izgubiti slobodu.

Hijena je na kraju čula za zebdu i leoparda. I ona je htjela biti lijepa poput njih. Otrčala je do kornjače koju je ismijavala i rekla joj: „I ja želim biti lijepa. Učini me neodoljivom poput zebre.“

Kornjača je ostala sabrana i dala se na posao. Kad je završila, reče joj: „Evo, sad možeš ići i pokazati se ljudima.“ Hijena je ponosno hodala, ali kad su je ljudi vidjeli, odmah su se hvatali za motike, jer je bila još ružnija nego prije. Vikali su: „Kakvo đavolsko čudovište. Ubijte je!“ Hijena je podvukla rep i pobjegla im. Zastala je pod kruhovcem, a pjege na njenom tijelu su

popucale od ljutnje i još je više unakazile. Odlučila se osvetiti kornjači, ali je više nije mogla pronaći.

ZAŠTO KROKODIL IMA ROŽNATU KOŽU?

Jednog dana krokodil je sjedio na obali rijeke. U to vrijeme krokodili su imali mekanu i glatku kožu - baš kakvu danas imaju zmije i drugi gmazovi. Bilo je točno podne, nije imao što za raditi, pa je samo drijemao i uživao u spokoju u hladovini mangrova. Odjednom je kroz grmlje projurio zec, zaustavio se točno ispred krokodila, srušio na kamen, zadihan kao da je upravo pobjegao gospođi Smrt. Krokodil je samo lijeno okrenuo glavu i pospano treptao prema nepoželjnom gostu. „Zeko, zašto me budiš?“

„Što se dogodilo da si tako zadihan?“ zgroženo je pitao. „Sorry susjed, ali čovjek je nahuškao na mene psa. Htio me požderati, bježim od njega od jutra, skoro sam dušu ispustio“, ispričao se zec, dok je teško hvatao dah. Zatim je zastao na trenutak i sumnjičavo odmjerio krokodila: „Samo mi nemoj sada reći da si gladan i da me želiš pojesti kao onaj čovjek!“

Ali krokodil se samo popustljivo nasmiješio i rekao: „Ne, samo se smiri, susjede, danas sam već jeo.“

Zec je odahnuo: „Hvala Bogu. Danas sam imao dosta problema.“

„Pa vidiš, meni nikad ništa ne smeta,“ uzdahne krokodil.

„Baš ništa?“ iznenađeno je upitao zec.

„Upravo tako. Baš ništa. Ovdje je toliko dosadno da ponekad pomislim da ne bi škodilo vidjeti kako je to imati probleme.“

„Ne govori tako, susjede! Moraš malo više cijeniti riječi. Problemi ne vole vidjeti da se o njima tako govori“, savjetovao ga je zec i nastavio svojim putem.

Krokodil je opet zadrijemao, ali se nakon nekoliko sati probudio i počeo razmišljati o tome što mu je zec savjetovao. Dok je razmišljao o tome, osjetio je da postaje gladan. A glad je postajala sve veća i veća. „Što to znači? Pretpostavljam da Problem nije čuo što sam rekao o njemu? Što taj Problem misli o sebi?!“, zbunjeno je pomislio i otišao u smjeru grmlja.

Probijao se kroz oštru travu i ogledavao oko sebe. Vikao je: „Problem, gdje si? Pokaži se ako se ne bojiš!“

Dok je lutao kroz šipražje, svojom je rikom preplašio majmuna koji je uživao u zalasku sunca pušeći lulu. Majmun se nervozno trznuo, nije čekao ni sekunde i pobjegao je na sigurno. No, lula mu je ispala iz kandži ravno u suncem osušenu travu. Užaren ugljen ubrzo je zapalio vatru.

Međutim, krokodil nije osjetio dim koji mu se približavao. Razmišljao je o svom praznom želucu i tražio Problema. Kad je primijetio nadolazeću opasnost, već je bilo prekasno. Plamen ga je okruživao sa svih strana. Na kraju se ipak uspio probiti kroz vatreno šipražje i završio u opojnom naručju obližnje rijeke. Međutim, njegova leđa više nisu bila glatka kao prije. Bio je napuknut, rožnat i izgledao je točno kao dno rijeke sastavljeno od malih kamenčića.

ZAŠTO SLON IMA TAKO MALE OČI

Na svakoj gozbi koju su životinje organizirale uvijek su najviše jeli slon i nilski konj. To i nije tako čudno jer su to bile najveće životinje u divljini. Nilski konj je likvidirao nekoliko stogova suhe trave, ali je sjeo na stražnjicu pokraj nje i nikome nije smetao. Ipak, slon je kao kralj džungle imao najveći apetit i bio je nezdravo proždrljiv. Gdje je vidio slasnu hranu, odmah bi se na nju bacio i potpuno opustošio stolove. Nije bio samo najveći, nego daleko najneprijateljiji gost.

Kornjača se nije mogla pomiriti s činjenicom da samo jede hranu koja slonu nije baš dobro mirisala, te ga je odlučila kazniti za njegovu proždrljivost.

Stavila je nekoliko oraha i kozica u ruksak i otišla posjetiti slona. Slon ju je posjeo na stolicu za goste te su neko vrijeme ležerno razgovarali, dok je kornjača čekala prigodan trenutak, zažmirila je na jedno oko i progutala jedno zrno. Odmah je počela uzdisati, kako je to ukusno. „Što ti je tako ukusno pod zubima, draga kornjačo?“ upitao ju je slon.

„To je delikatesa, za poludjeti! Nema ništa bolje na svijetu! Ali prilično je bolno dobiti takav užitak. Naime, pojela sam vlastito oko“, rekla je kornjača i okrenula se prema slonu tako da je on primijetio njen zatvoreni kapak.

„Pojela si vlastito oko? I je li to stvarno tako ukusno?“

„Sumnjaš! A oči su ti mnogo veće. Sigurno je san snova okusiti takvo oko. Da sam na tvom mjestu, ne bih razmišljala ni sekunde.“

Slon se dao nagovoriti i dopustio je kornjači da mu izvadi lijevo oko. Kornjača se popela po njegovoj surli, nožem ga iskopala i slon je zaurao od bolova. Dobio je kozice kao obećanu poslasticu, a hrana mu se toliko svidjela da nije oklijevao žrtvovati i drugo oko.

U to su vrijeme slonovi imali puno veće oči, proporcionalne stasu, tolike da ih kornjača ni svojim oklopom ne bi pokrila. Ali sada je ostao potpuno slijep i tek tada je shvatio da ga je kornjača prevarila. Sav razjaren i bijesan, gazio je kroz buš, obarao drveće i tražio kornjaču. Na kraju se umorio i otkrio da ništa ne može pronaći bez očiju. Očajnički je sjeo uz rub ceste.

Uokolo su razne životinje išle na tržnicu kupiti hranu, a on ih je zaustavljao jednog po jednog s nadom u glasu. Htio je od njih posuditi par očiju. „Samo na neko vrijeme, dok se ne zatvori tržnica, da mogu kući donijeti nešto pristojno. Onda ću ih pošteno vratiti“, pregovarao je slon, ali životinje nisu htjele ni čuti za to. Sve su rekle da trebaju vlastite oči za sebe. Napokon je crv prošao, ugodno iznenađen kako ga je kralj džungle ljubazno pozdravio. U naletu ponosa i sreće, udovoljio je slonovom zahtjevu i posudio mu oči do sljedećeg jutra, dok slon ne obavi neodgodive obveze.

Slon je stavio nove oči i otišao potražiti kornjaču. Nije ju pronašao, a oči koje mu je crv dao su trajno urasle u njegovu lice pa ih ni da je htio ne bi mogao vratiti. Crv ga je pozvao, ali se pravio da ne čuje, te je nakon nekog vremena povikao prema šumi: „Svi crvi maknite se s puta! Ne vidim dobro, a ako se ne maknete, zgnječit ću vas u kašu!“

I od tada, slonovi imaju tako smiješno male oči, a crvi su slijepi.

2. DIO – LJUDI I ŽIVOTNJE

LUNGA I LENGGA

Serval Nenepetro¹³ imao je dvije lijepe kćeri. Živjeli su u izobilju i bogatstvu, pa kad su djevojke bile spremne za udaju, Nenepetro je izjavio da njihov mladoženja ne mora nositi nikakav miraz. Sve što treba učiniti je pogoditi njihova imena. Sestre su se zvale Lunga i Lengga.

¹³ Stepski serval je mala mačka

Djevojčice su izrasle u takve ljepotice da nijedan roditelj ne bi mogao poželjati više. Tako da mladoženja nije manjkalo.

U Nenepetreovu kuću prve su došle antilope. Dva skladno građena srndaća postavila su ispred kuće nekoliko paketa dragocjenih materijala. Međutim, kada je otac pitao za imena svojih kćeri, bespomoćno su stajali. Zatim su počeli vikati i dozivati jedno po jedno ime. No, nisu uspjeli pogoditi prava imena, pa su na kraju uzeli skupocjene tkanine i bijesni pobjegli u buš. Nekoliko dana kasnije, princ Nsassi iz obližnjeg grada došao je u naselje servala i odmah se zaljubio u djevojke. „Nikad nisam vidio takvu ljepotu, Nenepetro. Tražim tvoje dopuštenje kako bi mogle postati moje žene. Ništa im neće nedostajati u kraljevskoj palači. Samo reci što tražiš za njih“, rekao je Nsassi s ponosom i samopouzdanjem u glas. Bio je siguran da će lako prikupiti miraz koji je njihov otac tražio. „Ne želim miraz. Samo pogodi njihova imena, sine“, odgovori Nenepetro.

Nsassi je znao da pogađanje imena nije lako. Prvo je morao smisliti način kako da ih sazna, pa je krenuo kući. Međutim, obećao je da će se uskoro vratiti s odgovorom.

Zaustavio se odmah iza Nenepetrova naselja i poslao natrag svog vjernog psa da sazna što može.

Pas se sakrio u grmlje i osluškivao. Nedugo zatim iz kuće se začuje glas: „Lunga moja, ujutro će trebati ići po vodu a ti, Lenga, ti ćeš otići i kupiti za sada tri kalabaša palminog vina.“ Kad je pas to čuo, iskočio je iz grmlja kao strijela i potrčao gospodaru s radosnom viješću. Ali put je bio dalek i pas je bio gladan. Pa je uhvatio mladu prepelicu, i kad se najeo, nikako se nije mogao sjetiti imena budućih nevjesta svoga gospodara. Sve je zaboravio, pa se vratio u izvidnicu. Čekao je do noći iza Nenepetrove kuće, ali ovaj put nije čuo nikakvo ime.

Psa je tek ujutro probudilo kukurikanje pijetlova i Nenepetrov glas: „Lunga, Lenga! Gdje trčite? Dajte već Nsassidovu psu da jede i pije, izgubio se i sav je iscrpljen!“ Lunga i Lenga su psu donijeli ogromnu kost i zdjelu vode. Tek što se najeo pojurio je prema svojem gospodaru. „Gdje si toliko lutao? Nosiš li mi imena koja čekam?“ Nassi je željno dočekao psa.

„Da, gospodine, ali prvo tražim obećanu nagradu“, rekao je pas, a oči su mu samo blistale. Tako je Nsassi ispekao malo prase i saznao imena svojih budućih žena. Bio je toliko sretan da je odmah priredio gozbu, na kojoj su obojica cijelu noć pili, jeli i plesali. Međutim, popili su

toliko palminog vina da kad su se ujutro otriježnili nisu se ničega sjećali. Hodali su po livadi i razbijali glavu, ali nisu se mogli sjetiti nijednog imena, pa je pas morao ponovo ići u izvidnicu.

Putovanje je bilo dugo i iscrpljujuće, ali pas nije stao. Stigao je do naselja potpuno prekriven prljavštinom i nije imao snage ni da se negdje sakrije. Nenepetro ga opazi i odmah poviče: „Lunga, Lenga, dođite odmah ovamo! Taj pas je opet tu. Dajte mu nešto da jede, da ovdje ne umre od gladi!“

Tako je pas ponovno jeo i potrčao za Nsassijem. Rekao mu je imena djevojaka, no ovoga su puta preskočili slavlje, hranu i piće. Samo su spakirali nekoliko stvari i krenuli tražiti ruku djevojaka. Želudac im je kruljio kad su stigli do Nenepetrine kuće. „Dakle, Nsassi, možeš li pogoditi kako se zovu moje kćeri?“ pozdravio ih je Nenepetro.

„Dugo sam razmišljao o tome koja imena pristaju takvim prekrasnim stvorenjima poput tvojih kćeri. I shvatio sam da ih se ne može zvati drugačije nego Lunga i Lenga“, rekao je Nsassi.

Nenepetro je bio presretan i odmah je pristao na vjenčanje. Uostalom, princ je ispunio svoj zadatak i uzalud bi tražio boljeg mladoženju za svoje kćeri.

Nakon nekog vremena, kada su antilope saznale za sve, objavile su rat Nsassiju. Dugo su opsjedali prinčev grad, ali su se napokon morale povući. Mnoge od njih su pale u borbi, pa je Nsassi priredio gozbu kakvu ova zemlja još nije vidjela. I vjerni pas je za svoje usluge dobio dovoljno kostiju za čitav život.

KOLIKO JE ZVIJEZDA NA NEBU

Jednom je pastir otišao na tržnicu sa svojom kravom. Trebao ju je prodati da bi mu žena mogla posijati malo žita. „Takvu kravu nećeš lako naći! Ali ako mi daš pedeset vreća žita, možeš je uzeti i oni će kod kuće poludjeti od veselja“, pregovarao je s trgovcem na gradskoj tržnici. „Ti mora da si lud! Samo budala može tražiti pedeset vreća za jednu kravu! Uostalom, ja ovdje obično mijenjam kravu za jednu vreću!“ bunio se ogorčeni trgovac. „Nije svaka krava ista!“, vikao je pastir. Njihova bučna svađa privukla je pažnju prolaznika i svi su se pitali kako će ispasti ovaj dogovor. „Ova krava vrijedi pedeset vreća žita, a ja nisam budala! Da sam budala, ne bih znao gdje je središte zemlje ni koliko zvijezda ima na nebu,“ nastavio je pastir.

„Ne vrijedi razgovarati s tobom. Ja s budalom ne razgovaram“, ljutito odgovori trgovac i htjede otići kad ga jedan od znatiželjnika zaustavi:

„Neka dokaže da nije lud! Neka nam kaže koliko je zvijezda na nebu! Ako to zna, zaslužuje za kravu koliko traži!“ I trgovac pristade. Platit će pastiru ako kaže gdje je središte zemlje i koliko je zvijezda na nebu.

Tada je pastir uzeo bačeni štap i zabio ga u zemlju. „Središte Zemlje je upravo ovdje. Postoji li netko tko mi može dokazati da nisam u pravu? Neka samo dođe! Čekam“, samouvjereno je izjavio pastir, a zatim je uzeo punu šaku pijeska na dlan i reče: „Na nebu ima točno onoliko zvijezda koliko ima zrna pijeska na mom dlanu. Svatko tko želi može ih preračunati i uvjeriti me da lažem. Može li itko dokazati da nije tako kako ja kažem?“ rekao je i odmjerio sve oko sebe.

Narod je isprva stajao zapanjen, jer doista nije mogao opovrgnuti njegove riječi. Tada su se nasmijali, jer su saznali da pred sobom imaju najvještijeg trgovca na cijelom tržištu. Tako je pastir natovarao pedeset vreća žita i otišao kući.

DJEČAK I LAV

Jednog dana mlada žena otišla je u šumu po drva za ogrjev. Njezin muž je bio drvosječa koji je nedavno poginuo u nesreći, a ona je nosila njegovo dijete. Usred buša iznenada su je snašli trudovi, a nije imala ni vremena ni snage vratiti se kući. Pronašla je malu špilju u kojoj je rodila prekrasnog dječaka.

Međutim, toga dana došla je i krupna lavica okotiti svoje mladunče u istoj špilji. Žena se skoro onesvijestila kad ju je ugledala. Zgrčila se u kutu na kraju dugog kamenog prolaza, nije čak ni disala.

Lavica je nije primijetila. Cijeli dan je svojim tijelom grijala malog lavića, a kad je navečer otišla u lov, i žena je istrčala po hranu i hitro se vratila djetetu. Bojala se putovati s njim jer je još bila slaba i zvijer ih je mogla napasti bilo kada na putu. Tako su dani prolazili, a dječak i mladunče lava odrasli su u špilji jedno pored drugog.

Jednog dana, dok su dvije majke bile u potrazi za hranom, lavić je zalutao dublje u pećinu i na samom kraju pronašao dječaka. Brzo su našli zajednički jezik i igrali su se sve dok nije došlo vrijeme kada su se žena i lavica vratile u svoju jazbinu. Tada su se i oni brzo vratili na svoja mjesta i pretvarali se da čvrsto spavaju. Tako je to išlo iz dana u dan. Oboje su čuvali svoju tajnu, rasli zajedno i postali prijatelji do te mjere da bi bili spremni dati život jedan za drugoga.

Lavić je dječaka upozorio da njegova majka bude oprezna dok luta kroz buš, jer bi susret s odraslom lavicom za nju mogao biti koban. Ubrzo nakon toga njegove riječi su se nažalost obistinile. Lavica je u zubima odvukla dječakačičevu majku u špilju da nahrani svoje mladunče. Međutim, lavić nije ni dotaknuo hranu i dugo je očajnički lio suze.

Sutradan je lavić obećao svojem prijatelju da će se brinuti za njega i svaki put mu je ostavio obilan dio divljači koju mu je majka donijela. Nakon nekog vremena, kada je dijete postalo dječak, a lavić mladi snažan lav, lavica je umrla u zamci.

„Sada smo u istoj situaciji. Nemamo nikoga osim jedno drugog. Ali ne moraš brinuti. Sada sam već dovoljno star i jak da lovim i prehranim nas obojicu“, rekao je lav i zajedno su krenuli na dugo putovanje zemljom dok nisu naišli na naselje odakle je bila dječakova majka. Dječak je vidio svoje vršnjake kako veselo idu u školu u prirodi. Obuzela ga je tuga jer mu je nedostajao život među ljudima.

„Zašto si tako tužan?“ upitao je lav.

„Želio bih živjeti među svojim. Ja pripadam ovdje. Ali kako bih, kad nemam novaca ni za školovanje da od mene naprave čovjeka? Uostalom, nemam oca koji bi platio za mene“, požalio se dječak.

Međutim, lav ga je brzo umirio: „Ne brini za novac! Ako želiš ostati, ostani. Možemo se naći izvan sela u bilo koje vrijeme. Ti si moj prijatelj i ja ću se brinuti o tebi kao da sam ti otac.“

Zatim je pretrčao cestu i čekao iza grmlja dok nije došao neki kupac s tržnice. Pokazao mu je zube, uplašeni kupac ostavio je novac i sve svoje stvari i nestao u sporednoj uličici. Lav je donio novac i oprostio se s dječakom: „Čekat ću te svake večeri kod one stijene iznad sela. Donijet ću ti hranu i pomoći ti ako te nešto bude mučilo.“

Pozdravili su se i dječak je odabrao život među ljudima. Ali lav i dječak su se nastavili nalaziti redovito za vrijeme zalaska sunca. Jednom mu se požalio: „Zaljubio sam se. Beznadno sam

zaljubljen u jednu djevojku, ali nije nam suđeno da živimo zajedno. Njen otac je kralj ovih krajeva i nikada u svoju kuću ne bi primio stranca bez roditelja, bez povijesti i bez novca. Ne znam što da radim, jer mi se život bez nje čini potpuno praznim i beskorisnim.“

No, lav ga je brzo utješio i smislio plan.

Sljedeće večeri djevojka je otišla do rijeke po vodu, kada ju je napao lav i odvuкао na stijenu iznad sela. Djevojka je vrisnula i cijelo selo je bilo na nogama.

„Što gledate? Budale! Zar ovdje nema nikoga tko bi se usudio osloboditi je?!“, vikao je očajni kralj. Tako se nekoliko momaka odlučilo potući s lavom. Ali čim se jedan od njih približio stijeni s kopljem, lav bi ga brzo otjerao svojom rikom.

„Dat ću svoju kćer i pola kraljevstva onome tko je spasi!!!“ povikao je kralj, ali nijedan hrabri nije istupio. Tada je dječak istupio iz reda i neustrašivo otišao do stijene. Ljudi su otvorenih usta gledali kako se golim rukama obrušio na lava. Nakon kratke borbe, zvijer je pobjegla, a narod je slavio svog novog heroja. Dječak se konačno mogao oženiti za svoju ljubav, a osim toga, dobio je vlast nad pola zemlje. I nastavio se sastajati sa svojim prijateljem lavom na stijeni iznad sela kako bi zajedno gledali zalazak sunca i uživali u životu.

3. DIO – LJUDI I DUHOVI

ZAŠTO ŽENE NE NOSE BRADU

U davna vremena bradu su nosili i muškarci i žene, a žene su imale mnogo duže, finije i ljepše brade. Bile su jako ponosne na njih i s visoka su gledale na svoje muževe i braću, jer s tim smiješnim i grubim strništem muškarci se nisu mogli mjeriti s njihovom ljepotom. Najponosnija je bila izvjesna Nkemdiche, velika ljepotica koja je nosila gustu crnu bradu do struka. Živjela je uz rijeku u blizini kraljevskog dvora.

Jednom su kraljeve kćeri otišle na rijeku očistiti očev nakit. Kao za vruga jednoj od njih je pao u vodu kraljev najdraži komad nakita - zlatni lančić s crvenim kamenom u sredini, koji je samo u najposebnijim prilikama nosio oko vrata. Čim je pao u vodu, ogromna riba ga je progutala i otplivala.

Malo niže uz rijeku je pecao mali dječak. Kao i svakog dana, svoj je ulov donio majci, no kakvo je bilo njihovo iznenađenje kada su za večerom otkrili najljepši komad nakita koji su ikada vidjeli. Dječak je odmah otišao s njim na tržnicu i prodao ga lijepoj Nkemdiche. Dobro je znala da nakit pripada kralju i da će ga sigurno potražiti. Ipak, dobro je to skrivala i nikome nije povjeravala svoju tajnu. Kraljeve kćeri su šutjele, bojale su se ocu reći istinu jer su izgubile takvu vrijednost svojom nebrigom. Stoga je ubrzo kralj poslao stražare diljem zemlje da pronađu izgubljeni nakit. Vojnici su pretražili kućice sve do zadnje, čak su naglavačke okretali i sve staje i žitnice, ali zlatnom krugu nije bilo ni traga. Kralj je bio u očaju jer je izgubio ono što je najviše cijenio i što je nosio kao simbol svoje moći. Objavio je da tko god mu donese nestali nakit, bit će nagrađen takvim bogatstvom koje nije mogao ni sanjati. Seoski bubnjari su slali ovu poruku od planine do planine sve dok za nju nije čuo dječak koji je jednom prodao dragulj Nkemdicheu. Potrčao je za glasnikom i rekao mu svu istinu. Kraljeva straža odmah je pojurila prema kući okrivljene. Međutim, Nkemdiche je to zanijekala i s podrugljivim pogledom promatrala kako uzalud pokušavaju pronaći nakit. Stražari su razbijali vrčeve, bacali stvari s mjesta na mjesto, ali bezuspješno. Tako su je odveli do kraljevske palače s podmuklim osmijehom. Tada je jedan od vijećnika šapnuo kralju da objavi da će nalaznik postati prestolonasljednik. I čim je Nkemdiche to čula, otrčala je s nakitom pred prijestolje. Izvukla ga je iz tajnog skrovišta u svojoj gustoj crnoj bradi i htjela je postati novom kraljevom ženom. Iznenađeni čuvari su ostali bez teksta, samo su u nevjerici gledali kako ih je ta žena prevarila. Kralj je uzeo dragulj u ruke i progovorio ozbiljnim glasom: „Tek sad smo se svi mogli sami uvjeriti kakva su lažna stvorenja žene. A ženske brade pune su vraga, taštine i ponosa“. I za kaznu je naredio da se sve žene u njegovoj kraljevstvu obriju. Od tog vremena žene više ne nose brade.

ZAŠTO SE IZMJENJUJU DAN I NOĆ

U davna vremena tama i svjetlo nisu se izmjenjivali. Zemlja je stalno bila obasjana blagim dnevnim svjetlom pri kojem ste mogli vidjeti po cijelom krajoliku oko naselja i koje nije nestajalo.

U to vrijeme u jednom selu živio je par koji nije mogao donijeti dijete na svijet. Žena je bila očajna jer je željela dijete više od ičeg. Bila je jedina žena bez djece u cijelom plemenu, a ostale su je žene ogovarale iza njezinih leđa, pričale su da je opsjednuta vragom i izbjegavale je.

Jedne je noći sanjala iscjelitelja koji joj može pomoći jer je znao izliječiti neplodnost samo stavljanjem lišća palme na trbuh žene. Čim se probudila, otišla je k njemu. Hodala je dugo, sve do najdublje prašume u nizini, upravo istim putem kao u snu. Zatim je tamo mudracu objasnila svoju patnju.

Iscjelitelj je znao da još nije pravo vrijeme da ova žena zatrudni. Bacio je po zemlji školjke, koje nisu nagoviještale ništa dobro. Posložio je grančice u pijesak i postavio pauka između njih kako bi odabranim putem pokazao što je ispravno. Znakovi su ukazivali da će dijete, ako se rodi u tom razdoblju, postati loša osoba. Međutim, žena je bila nepokolebljiva, nije prihvaćala poraz i plakala je da bi radije umrla na ovom mjestu nego otišla bez pomoći. I iscjelitelj je teška srca pristao, prešao joj čudesnim palminim listom po rukama i trbuhu i žena je u tom trenutku osjetila da se u njoj rađa novi život.

Nakon nekog vremena rodio joj se dječak, ali on nije bio kao ostala djeca. Stalno je plakao, a kad je malo porastao, stalno je započinjao svađe i tučnjave među svojim vršnjacima. Svakim danom je bio sve bjesniji, kao da ga je obuzeo zao duh. Bez razloga je ubijao ptičice koje su pjevale na ogradi, a ponekad je u ljutnji gađao kamenom kokoši koje su drijemale u hladu drveta. Nitko, pa ni njegovi najbliži, nisu znali kako s njim izaći na kraj, a ni njegova očajna majka nije znala kako ga promijeniti. Kad su mu roditelji prigovarali, samo je istresao stvari na zemlju i pobjegao u šumu.

Dječak je svake godine postajao sve opasniji za svoju okolinu. Odlučio je ukloniti svakoga tko mu stane na put. Otišao je kod čarobnjaka koji je bio majstor crne magije i od njega naučio najgore čarolije. Znao je prizvati tamu kako bi mogao neprimijećen napasti ili se sakriti od progonitelja. U to vrijeme nije bilo gore osobe na zemlji. I kako bi to dokazao, odmah je počeo ubojstvom samog mađioničara. Zatim je otišao u svoje rodno selo da kazni sve koji ga ne vole. Pomoću svoje magije prizivao je tamu na zemlji i ubijao.

Međutim, u tom naselju živjela je starica koja je također znala neke čarolije. Znala se boriti sa svjetlom svjetlijim od munje.

Kad je đavolji dječak odlučio napasti i prizvao tamu nad zemlju, ona je uzvratila udarac i još jednom zaslijepila sve oko sebe blistavim sjajem. Dugo su se njih dvoje međusobno borili, dok na kraju nisu jedno drugom uzeli toliko snage da su morali otići na put bez povratka. Međutim,

njihove su čarolije nastavile djelovati. Malo tama, malo svjetlo. Kako su oboje bili mrtvi, a čarobnjak je već bio na drugom svijetu, nitko nije mogao zaustaviti borbu. Sve do sada se bore tama i svjetlo i nitko ne zna hoće li pobijediti zlo ili dobro.

KAKO JE NASTALA PUSTINJA

Amwati i Akwasi bili su susjedi koji su posjedovali ogromne farme. Bili su dobri gospodari i ljudi iz šire okolice su dolazili kupovati kod njih. Sreća im je bila naklonjena i iz godine u godinu bivali su sve bogatiji, dok jednog dana nije došlo do propadanja usjeva. Tijekom kišne sezone teški oblaci samo su se nadvili nad zemlju i iz njih nije pala ni kap životvorne vode. Velika suša uništila je cijeli urod, kasava, orasi i žitarice su se osušile. Očajni farmeri jedva su uzdržavali svoje obitelji i nisu mogli ni pomisliti na trgovinu.

Tako je Amwati otišao vidjeti Stvoritelja, potpuno shrvan tražio je kišu. Otišao je u njegovu palaču i ispričao mu kako stvari stoje i molio ga da u svojoj dobroti pošalje kišu na njegovu zemlju.

Stvoritelj je teško uzdahnuo i odgovorio: „Nemaš pojma koliko različitih zahtjeva moram ispuniti svaki dan. Ovdje uvijek netko dođe i traži malo jedno malo drugo. Toliko sam umoran od ovog posla da ne možeš ni zamisliti. Zato sam dodijelio neke svoje poslove ljudima. Za vjetrove od sada brine iscjelitelj s jezera Volta, a za kišu vrač Nsiah, grbavac koji živi blizu vas. Idi k njemu i zamoli ga za vodu u moje ime.“

Amwati je zahvalio Stvoritelju i veselo potrčao prema grbavcu Nsiahom. Našao ga je kako prikuplja snagu u sjeni drveta. Biti Stvoriteljeva desna ruka bio je težak posao i zahtijevao je puno odmora.

Pažljivo ga je potapšao po ramenu da ga probudi. Nsiah je protrljao oči i nakon što je čuo njegovu molbu, složio se: „Kad te sam Stvoritelj šalje meni, ispunit ću ti što želiš. Idi lijepo doma, poslat ću ti kišu večeras.“ Amwati mu je zahvalio i otrčao do svojih polja koliko su ga noge nosile. Čim je otvorio kapiju, počela je kiša i on je zadivljeno promatrao kako se cijeli krajolik oko njega vraća u život i kako voda daje snagu njegovim biljkama.

Ujutro ga je probudio susjed Akwasi lupajući po vratima. Bio je bijesan jer su njegova polja ostala suha, oblaci su se zaustavili točno na granici njegove parcele i Amwati je sumnjao da je zlim čarolijama vezao kišu samo nad svojim usjevima. Međutim, objasnio mu je da od sada treba ići s molbama kod grbavca Nsiaha, kojeg je Stvoritelj odredio kao glavnog prizivača kiše.

Kad je Akwasi to čuo, odmah je ljutito krenuo prema grbavcu. Dugo je lutao prašumom dok ga konačno nije našao kako spava ispod stabla.

„Znači udružio si se s Amwatijem?! Ti staro čudovište! Ti ovdje hrčeš, a moja obitelj umire od gladi!“, zaderao se na njega, zgrabio štap i svom snagom ga udario po leđima. „Jednome daješ vodu, a drugom ne? Ako ti ne donesem darove, nećeš ni prstom mrdnuti za mene?! Baci se već na posao, jer ako ne padne kiša na moju zemlju dok ja dođem kući, jao tebi!“ vikao je na grbavca koji je mlitavo ležao na zemlji i udario ga štapom po leđima. Kad se umorio, shvatio je da ga je pretukao na smrt.

Akwasi se zaprepastio, jer nije računao na tako nešto. Bio je užasnut kad je shvatio kakvu bi mu Stvoritelj mogao dati kaznu za ubojstvo. Morao je nešto brzo poduzeti jer je njegov susjed znao da je on taj koji je otišao tražiti kišu i da će biti glavni osumnjičeni. Tada mu je na pamet pala spasonosna ideja. Uzeo je grbavčevo tijelo i odnio ga na krošnju obližnjeg stabla manga. Zatim je odjurio do susjedove farme i izdaleka povikao: „Amwati, trči brzo sa mnom. Našao sam tako divan mango za tebe, kakav nikad u životu nisi probao. Uzmi torbu i kreni sa mnom!“

Amwatiju to nije imalo smisla: susjedov se cijeli urod osušio i sada razmišlja o nekoliko pišljivih manga! Ali on je volio mango, pa su se uputili prema njemu.

„Pa, evo nas. Protresi deblo, ja ću plodove stavljati u vreću“, rekao je Akwasi kad su bili ispod stabla. Amwati je poslušao i čim se malo naslonio na deblo, tijelo mrtvog grbavca palo je s krošnje na zemlju.

„Što radiš? Pazi! Gle, ubio si prizivača kiše koji je spavao na drvetu!“ Amwati je čuo kako njegov susjed viče i nije mogao shvatiti što se dogodilo. Ali nakon nekog vremena vidio je zlonamjernost u Akwasijevim očima i shvatio je da se dao uhvatiti u zamku.

„Pa, ništa se ne može učiniti. Morat ću otići do Stvoritelja i priznati da sam mu ubio pomoćnika“, uzdahnuo je i otišao kući. Međutim, u njegovoj se glavi već rodio plan. Sutradan

se dogovorio sa svojim prijateljima i zajedno s njima posjetio podmuklog Akwasija. Ispričao mu je kako je obradovao Stvoritelja kada ga je obavijestio da je njegov prizivač kiše mrtav. „Bio je sretan kao dječčić jer dugo nije znao kako s njim. Nsiah je navodno bio lijen i nije mario za posao. Bio je škrt odvojiti dio palminog vina za obred. Kad je saznao da se radi o njemu, odmah mi je ponudio bogatu nagradu. Samo mu moram donijeti tijelo grbavca kao dokaz“, rekao je sretno i počeo glasno pjevati i plesati s prijateljima. Međutim, Akwasi je bijesno skočio između njih i pokušao ih nadvikati: „To nije istina! Ja zaslužujem nagradu. Sam sam ga tukao palicom, ali bojao sam se kazne, pa sam ti smislio trik s mangom. Idem gore odmah to razjasniti!“

Zatim je otišao do prebivališta grbavca, prebacio njegovo mrtvo tijelo preko svojih ramena i sam ga odnio sve do Stvoriteljeve palače. „Dakle, tu sam! Ja sam taj koji je ubio tvog nesretnog pomagača!“, ponosno je izjavio pred Stvoriteljem. Međutim, nije dobio nagradu koju je očekivao. Od tog dana više nije padala kiša nad njegovim zemljama, a svo plodno tlo postupno se promijenilo u pijesak.

6. Prijevod pripovijetki iz zbirke *Čierne na čiernom*

PLASTIKA

Moj otac je bio majstor među smetlarima. I izdaleka je mogao prepoznati vrijedi li neka odbačena stvar i hoće li je moći, kako se kažu, plasirati na tržište.

Od praznih limenki sardina i čepova od piva izrađivao je autiće, vjerne kopije modela s ulice, koje je za Božić znao prodati u krčmi za petsto franaka, za što si je mogao priuštiti pivo ili, teoretski, kilogram riže. U jami iza buvljaka znao je na prvi pogled uočiti odbačene dijelove koje su mogli kupiti drugi automehaničarski servisi, kad bi kratko prodrmao radio bilo mu je jasno može li se išta unutra iskoristiti. Isto tako, kod kuće imamo stvarno prekrasan veliki radio, koji je on popravio. Skupljao je i kablove, tranzistore i stare baterije, ali to je bila rijetka roba koja se pojavila nekoliko puta u sezoni.

Otac je uvijek bio sa svime zadovoljan. Nikada se nije žalio na vladu ili bogataše. O tome su i ovaj put razgovarali samo susjedi koji su sjedili u lokalu i tamo tražili zanimaciju. Nisu imali ništa pametnije za raditi. Čak je i otac ponekad s njima sjeo i naručio im rundu, ali ga najčešće nije bilo ni u birtiji ni kod kuće. Gledao je svoja posla. Kako je s ponosom u glasu tvrdio, pronašao je rupu na tržištu i iskoristio priliku.

Nekada, dok se još nisam rodio, počeo je skupljati plastične vrećice. Hodao je ulicama i iz kanala ili hrpe trulog voća izvlačio zavezane vrećice s narančinom korom, ribljim kostima ili ljuskama sjemenki. Isprao ih je u potoku i bile su kao nove, pečeno meso ili krafne odmah je mogao spremati u njih.

S vremenom je ovaj dugotrajni i naporni posao prepustio početnicima. Postao je najbolji sakupljač plastičnih boca, koje je potom prodavao djeci na cesti kako bi mogli skupljati vodu iz rijeke i prodavali je na postajama i policijskim punktovima ljudima u autobusima poput Eviana. Za svaku su mu dali deset franaka.

Prošle je godine, međutim, otac pronašao novo mjesto - došao je do ruba gradskog smetlišta. Bio je to vrhunac njegove karijere. Svoj položaj dobio je nakon susjeda Alfonza kojeg je pregazio kamion. Lutanje ulicama je bilo gotovo. Pred njim je ležalo čitavo kraljevstvo, u kojem se već moglo naveliko poslovati. Svako jutro i svaku večer na gornji dio deponija stizali su kamioni s novom robom. Ispraznili su kiper na platformu, a otac i njegovi kolege imali su dovoljno vremena da letimično prekopaju po sadržaju hrpe, sve dok buldožer nije krenuo na nju. Najbolja roba završila je u njihovim torbama, a drugi dečki u jami su se borili sa štakorima za ostatak.

Čovjek ne bi vjerovao što se sve može baciti. Na primjer, moj je otac jednom kući donio torbu punu odjeće. Mama ju je oprala, izrezala sačuvane dijelove tkanine, a onda od njih sašila haljine i košulje poput onih iz modnog salona, u njima se moglo ići i u crkvu. Hrpa susjeda šepurila se u maminim haljinama. Tata nije donosio samo odjeću. Gotovo sve što smo koristili u kući došlo je s gradskog smetlišta.

Jeli smo iz plastičnih tanjura čiji su rubovi bili iskrivljeni od vrućine. Otac je koristio najveći, koji je izvorno u sredini imao probušenu rupu u od opuška.

„Nećemo baciti takve stvari“, rekao je i odveo me u dvorište do ognjišta. Pokazao mi je kako se svaka plastika može popraviti. Iz zemlje je uzeo komad odlomljenog umjetnog materijala, zagrijao ga nad tinjajućim štapićem i prstom pritisnuo na dno tanjura. Opsovao je, uhvatio se

za uho i nakon kratkog puhanja gurnuo mi tanjur pred oči. „Vidiš? Kao nov je. Potpuno funkcionalan. Mi Mevohi ne bacamo stvari, jer znamo njihovu vrijednost.“

Morao sam to ponoviti za njim i zapamtiti jednom zauvijek.

Svaki put kad bi se tata navečer vraćao kući, donosio je sa sobom miris paljevine, opor dim od zapaljenog umjetnog materijala. Na poslu se tijekom hladnijih jutra grijao uz vatru od komada kanistara. Prevrtao sam se u krevetu i prvo sam osjetio dim, a onda se začulo lupanje vratima i očevi koraci.

Otrčao sam u kuhinju, gdje je otac već vadio novčiće iz oba džepa i ponosno lupao punim dlanovima o stol. Posao mu je išao dobro. Novčići su se kotrljali na sve strane. Mama ih je brzo zamotala u maramu, ni ne brojeći ih, kao da se bojala da bi mogli nestati. Vrećica njih bila je veća od šake. Za to se već moglo nešto napraviti na tržištu. Imali smo sve što nam je trebalo. Dobro smo jeli, otac je redovito pio pivo, a ja sam svake nedjelje nakon ručka dobivao veliku čašu soka od maline. A osim toga, išao sam u školu. To se u našoj ulici nije podrazumijevalo.

Dugo sam bio uzbuđen zbog očevog posla i sanjao sam da ćemo jednog dana zajedno pronalaziti sve te fantastične i korisne stvari. Pronaći ću hrpu igračaka i naučiti ih sve popraviti kako bi kasnije izgledale isto kao u indijskom dućanu na glavnoj ulici.

Prošlog ljeta me otac odveo na izlet k njemu na posao. Veselio sam se što ću konačno vidjeti tu hrpu predmeta iz koje ću moći izabrati ono što mi se najviše sviđa, one najljepše dragocjenosti, s kojima ću se moći hvaliti u školi. Uostalom, ako ljudi bacaju sve redom, sigurno se tamo negdje nalaze na primjer skriveni satovi, olovke ili nakit, možda čak i zaboravljeno drago kamenje.

Ustao sam dok je još bio mrak, obukao gumene hlače i rukavice i krenuo s ocem autobusom u predgrađe. Već sam se vidio kako trpam sve lijepe stvari u plastičnu vreću dok ne pukne koliko je puna. Bila je padala kiša i morali smo dugo hodati od autobusne stanice po blatnjavoj cesti. Još daleko ispred golemih vrata prvi put me zapuhnuo povjetarac neugodnog mirisa kojeg se godinama nisam mogao riješiti. A ono najgore me tek čekalo.

Prošao sam kroz zahrđala vrata, iza kojih se protezao golem zadimljeni krajolik. Gdje god sam pogledao bilo je smeća i izmaglica koja je lebdjela nad njim. Nigdje ni traga plamenu. Sve je to smeće tamo fermentiralo, ispuštajući zagušljiv truli miris. Cipele su mi utonule u gnjecavu tvar iz koje su virile plastične vrećice raznih boja, a iz te tamne mase nisam mogao ništa razaznati. Nisam ni pomišljao staviti ruku u to. Ako je u njoj i bilo lijepih stvari, one su davno bile mrtve, ugušene. Uopće nisam ovako zamišljao svoj posjet očevu radnom mjestu.

Bilo mi je sve teže i teže. Činilo mi se kao da me pri svakom koraku netko drži za cipele odozdo. A taj zrak! Morao sam zadržati dah, ali nisam mogao dugo izdržati. U glavi mi se zavrtojelo, a želudac mi se okrenuo van.

Prvi kamion robe nisam ni dočekaao. Toliko mi je pozlilo da me otac morao odvesti sa smetlišta i staviti u autobus prema kući. Povraćao sam i navečer i nekoliko dana mi se dizao želudac svaki put kad bih se sjetio tog kiselog mrtvačkog smrada. Nisam mogao zamisliti kako bih mogao provesti cijeli dan na tom očajnom mjestu kao moj otac. Divio sam se njegovoj volji. Obećao sam si da ću sljedeći put biti jači. Moram se savladati i izdržati. Ali neka ne dođe tako brzo taj sljedeći put. Treba mi vremena.

Nekoliko dana kasnije u posjet nam je došao stric Krištof. On i otac su pili palmينو vino i otvoreno razgovarali. Odjednom sam čuo: „Vidiš, uskoro će moj posao preuzeti mladež. Je li tako, sine?“

Ne znam zašto, ali umjesto da entuzijastično kimnem, samo sam se zbunjeno promeškoltjio okolo, zureći u pod.

Otac je bio šokiran. Prišao mi je i podigao mi bradu dlanom.

„Zašto ne odgovaraš? Nećeš mi valjda reći da ne želiš biti smetlar?“

Skrenuo sam pogled. Šutio sam, iako sam zamišljao kakvi me svi noževi za otvaranje, satovi, nakit i sjajne traperice čekaju na budućem poslu. Možda su moj glas nadjačali otrovni plinovi s deponija.

Nagnuo se, izbuljio oči prema meni i zaurlao: „Ha! Mladi gospodine! A što biste htjeli biti? Ha? Pjesnik!“

Stavio je sav svoj bijes i ogorčenje u riječ pjesnik, pljusak sline udario mi je u lice prilikom izgovora p i s.

„Koji je ovo pjesnik?“ upitao sam Jozefa kad sam ujutro išao u školu. Jozef je nekoliko godina stariji i jedan je od mojih najpametnijih kolega iz razreda jer je u svaki razred išao dva puta za redom. Na sve zna odgovor, zbog čega ga svi u školi poštuju.

Uzeo mi je pecivo s tlačenicom koje sam imao za užinu i objasnio mi da pjesnici cijeli život ništa ne rade, samo zapisuju što im padne na pamet. Fantaziraju. I za to su plaćeni. Međutim, krajevi rečenica im moraju biti slični, što nije sasvim lako. Ne zna svatko pronaći pravu riječ koja se rimuje i ima smisla. Pišu i predsjednikove govore.

„Krava tava“, rekao sam odmah, a Jozef se nasmijao. Moja prva rima je bila uspješna jer je imala savršenog smisla i bila hit kod publike. Ne bi bilo loše biti pjesnik, samo to moram uvježbati, zapisati sve riječi i podijeliti ih međusobno tako da u svojim skupinama sliče jedna drugoj. Dobro bih ih pripremio.

Nekoliko dana kasnije, imao sam gotovo cijelu bilježnicu ispunjenu gusto ispisanim stranicama. U njoj su bile sve riječi koje sam znao. Na jednoj su bili, primjerice, svi izrazi koji su završavali na ik: protivnik, korisnik, trik, kisik, pravilnik, zapisnik, cinik, rizik, tonik i upitnik. Podcrtao sam ih olovkama u boji da ih razvrstam prema značenju. S takvim alatom pisanje poezije bit će mačji kašalj. Trebalo je samo pravilno kombinirati riječi. Već od početka sam vidio da imam talenta za poeziju.

Nisam razumio zašto moj otac nije volio profesiju pjesnika. Čovjek sjedi doma i piše umjesto da cijeli dan kašlje na kiši na smetlištu, grije se u oblacima jetkog crnog dima i prekapa po smeću. O drugim poslovima da i ne govorimo.

Zasad ću to zadržati za sebe. Odlučio sam oca staviti pred gotovu stvar. Reći ću mu tek kad bude jasno da sam postao pjesnik.

Do tada bih se trebao usredotočiti na predsjednički govor. Uskoro je bila nova godina i Dan neovisnosti - pedeseta obljetnica. Nisam mogao zamisliti bolju priliku da pokažem svoje vještine.

Za dvanaesti rođendan otac mi je, osim Coca-Cole, poklonio i digitalni radio s budilicom. Ujutro je zasvirala pjesma i ja sam otrčao u školu. Sjajno buđenje! Radio je radio samo nekoliko dana, ali sam za to vrijeme mogao čuti hrpu stranih riječi koje su lijepo zvučale i koje su političari koristili u razgovoru s ljudima s radija. Recimo, elektorat, za kojeg sam već imao

spremnno aristokrat i brat, ili defile, zvučalo je tako ugodno riblje i odgovaralo mu je pile ili pretile.

Otvorio sam svoju bilježnicu i napisao pismo s predsjedničkim govorom. Bio je kraći nego što sam prvotno zamislio, ali uspio sam u njega ubaciti jako dobre rime, poput glad - smrad, zlato - blato ili plastika - fantastika, pa je svima bilo jasno da je autor rođeni pjesnik - prava pojava. U njemu je predsjednik govorio o našoj mladoj državi, upotrijebio mnoge uspjele fraze koje sam čuo na radiju, a veliki dio svog govora posvetio je otpadu i smetlištima. Građanima treba više smeća da bi za svakoga bilo dosta i da ne bude sukoba na odlagalištima. Tek kad u svakoj četvrti bude dovoljno smeća, sve će obitelji imati što jesti. Učinit će sve da u sljedećem izbornom periodu svi imaju otpada koliko im treba i da svi u državi budu zadovoljni.

Na kovertu sam napisao: Za predsjednika. U vlastite ruke. Odnio sam ga u poštu i čekao da vidim što će se dogoditi.

Jednog jutra budilica nije zvonila na radiju i zaspao sam u školu. Propustio sam analizu pjesme koja je bila presudna. Keatsova Jesen. Na sljedećem satu engleskog se nisam baš osjećao dobro, jer sam s ocem do kasno u noć prao plastične podmetače. Uopće nisam razumio o čemu učitelj govori. Pitao je što znači jesen, koja su godišnja doba poznata u Europi, a ja sam razmišljao o predsjedniku i malo mi se prispavalo. Učitelj Thaddeus, kojeg sam do tada jako volio, pitao me što je Keats imao na umu kad je pisao o jeseni.

„Jesen“, odgovorio sam, i na moje veliko iznenađenje, to je bio pogrešan odgovor. Kasnije je htio znati koje je jesensko voće Keats opisivao, pa sam nabrojao rajčice, mango, ananas, avokado i sve ostalo što obično raste kod kuće.

Učitelj je promukao.

Kolege iz razreda su se zabavljali. Činilo mi se da je sve to jedan veliki nesporazum. Pjesmu sam pročitao tek poslije. Nije mi bilo sasvim jasno zašto Keats nije zapisao točno ono što je imao na umu, nego je napisao nešto sasvim drugo. Vjerojatno je bio bogzna kakav pjesnik. Ako želim pisati o smrti, pišem o smrti, a ne o voću! I rimujem kako treba, kako god!

„Boli te briga!“, rekoh sam sebi. „Uskoro će vidjeti tko je ovdje pravi pjesnik!“

Od predsjednika nisam dobio odgovor na pismo. Išao sam pitati u pošti, ali šalter je bio prazan, prašnjav. Pošta je još jednom zeznula, rekoh sam sebi i nestrpljivo sam čekao godišnjicu. Možda će mi predsjednik zahvaliti izravno tijekom govora.

Svako sam jutro prekrizio dan na svom kuhinjskom kalendaru sve dok svečanost konačno nije došla. Ulice su bile pometene i okićene zastavama. Obukao sam duge hlače i odvuкао iznenađenog oca do bara nasuprot, gdje imaju ogroman televizor u boji.

„Prati, prati!“ Morao sam ga upozoriti jer je sjeo leđima okrenut ekranu i pričao sa susjedima o nekakvim glupostima.

Dugo smo gledali vojnu paradu i šarenu povorku s transparentima i stalno sam morao okretati oca jer ga to uopće nije zanimalo.

„Stiže, stiže“, ponovio sam mu ne znam koji put i na kraju je došlo. Predsjednik je govorio dva sata, ali to je napisao netko drugi jer iz mog govora nije koristio niti jednu riječ niti jednu dobru rimu.

Osjećao sam se preočajno. Otac je primijetio da se nešto događa. Nisam imao ni najmanju želju to mu objašnjavati. Nisam htio popiti do kraja ni sok od maline. Uzeo me je za ruku i otišli smo. A onda sam ga pitao nešto što tog jutra nisam mogao zamisliti:

„Kad ćeš me opet odvesti na smetlište?“

U ZEMLJI GDJE DIVLJE MAČKE ŽELE LAKU NOĆ

„Good night, my friend!“

„Laku noć, bushcat!“

Živim u ovoj kući. Spavam odmah iza kuhinjskog zida. Na polici u bijeloj plahti. Puno braće, kokoši, guštera svuda okolo. Kad ujutro majka otvori vrata prije svitanja, već stojim mirno, spremna za poći na njivu. Davno prije toga probudio me krik životinje iz šume. I kukurikanje u mraku.

Davno prije škole, prepoznavala sam kreštanje svake životinje koja nam je noću uskakala u snove. Kao dijete spavala sam s mamom i kad bih se uplašila, privila bi me na grudi i rekla „Spavaj, to su samo hijene.“ ili „Samo se divlje mačke tjeraju.“ i u trenu sam potonula natrag u mirisni i šareni krajolik, gdje sam se ljuljala na grani i pila voćni sok.

Budući da sam po cijele dane živjela s kokošima i spavala s njima u istom krevetu, vrlo brzo sam naučila njihov jezik i s njima sam se najbolje slagala. Gledala sam kako si kokoši čerupaju perje, brbljaju, kokodaču, vrište, istežu vratove u stranu, plešu ili skaču jedna na drugu. S njima možete vrlo lako razgovarati ako ste sami. Uzmeš kokoš u ruke i staviš je ispred lica a ona krene brbljati. Moraš je prekinuti i dugo je gledati u oči. Ako vas ne poznaje dobro, krene kolutati očima, ali na kraju se ipak preda. Na istoj ste valnoj duljini i pažljivo sluša kao vaš najbolji prijatelj. Ovako sam s njima provela sate i sate.

Moj stric koristi crne pijetlove i kokoši u obredima. Dođe mu bolesni dječak ili nesretna žena ili pohlepna žena ili očajan čovjek i on će im pomoći. Ali prvo se mora posavjetovati sa svojim ocem koji je odavno mrtav. Pijetao je zato tu – džepnim nožićem mu prereže grkljan, a dok krv kaplje u zdjelu, šapuće mu pitanja koja potom čuju na onom svijetu. Bez žrtvovanog pijetla to ne bi bilo moguće. Da nije tih tisuća mrtvih pijetlova i kokoši, ljudi u našem selu bili bi jako nesretni. Kod strica ih svaki dan padne barem deset, jedino tako se problemi mogu riješiti.

Ponekad, kad moj stric ima mušteriju, sklupčam se uz vrata njegove dvorišne radne sobe i slušam. Stric samo tiho zapovijeda npr. „Uhvati bravu i omotaj je koncem sedam puta i u isto vrijeme ponavljaj svoju želju“ ili „Sada se pomolite.“ Nakon što pijetao protumači poruke njegova oca, on ga baci u kut. Od beživotnog tijela dijeli me samo tanak istrošeni zid.

Mogu čuti samo nekoliko slabašnih pokušaja pokreta tijela zadnjim atomima snage. Potiho se pitam? „Što je bilo ovaj put?“ Pijetao odgovara „Meningitis.“ ili „Novac.“ ili „Yola iz luke.“

Klijent nikada ne izgovara svoju želju naglas. Ima je samo napisanu na papiru, koji omota oko brave i sveže krvavim koncem. Njegovu želju znamo samo pijetao i ja.

Zamišljam ga tamo iza zida, beskrvnog, slomljenog vrata, kako okreće svoje ugašene oči prema stropu, ali još uvijek stiže razmijeniti koju riječ sa mnom. Ponekad šalje pozdrave, opisuje što

je uspio vidjeti s druge strane. Nakon tog sanjam o kostima. Od njih su izgrađene kuće, ograde i putevi. Krckaju i mrve se pod mojim nogama poput čipsa.

Ili naša koza. Sva je crna, samo joj je na grudima bijeli romb. Ne mogu joj dati ime jer znam kako će završiti. Uvijek imamo nešto za pričati. Ponekad je razumnija nego ja. Kad ogladnim, odvede me na mjesto gdje su svježe huckleberry upravo izrasle iz Fzemlje. Žvače sa mnom, povremeno digne glavu i priča o svojoj majci, baki, prabaki. Igrom slučaja, sve su otišle na onaj svijet kao darovi za Augusta iz Akua.

August je uvijek vidio više od drugih jer je dao otvoriti oči u Douali. Stoga je svaki problem znao riješiti, unaprijed je vidio što će se dogoditi, a u svakoj je svađi nepogrešivo prepoznao krivca. Zato ljudi često traže njegove usluge i nakon smrti. Kokoš nikada nije bila dovoljna Augustu. Njegovi savjeti bili su druge vrste i trebala mu je koza. Generacije predaka moje koze imaju iskustva s magijom.

Mlatne ušima i repom i krene na put. Idemo kući. Tada ja pričam. Želim znati što misli o našem novom svećeniku koji dolazi ovamo jednom tjedno. Kupio si je motor i na njemu obilazi sela. Kad ga upali, motor nekoliko puta poskoči i u isto vrijeme svećenik smiješno poskakuje s njim. Iza njega je veliki zaštitni križ i košara s papigom koja za njim ponavlja neke riječi iz molitvi. Kad svećenik izađe iz šume na brdu, ugasi motor, stisne trubu i s gumenim naočalama na očima i stisnutih zuba juri niz brdo. Sutana se vijori iza njega poput goleme zastave. Zatim nekoliko puta zakoči u oštrim zavojima, baca ga malo amo, malo tamo, koči petama dok se konačno ne okrene na nogometnom igralištu. Momci iz birtije psuju da je napravio još jednu brazdu ispred gola. Ako se lopta loše odbije od nje, gol će otići u njegov dres.

Vrlo je mlad za svećenika. Pun energije i entuzijazma. Letimično pregledava ima li oštećenja na motoru i zatrubi tri puta što znači da je spreman započeti misu. Igralište je odmah do crkve u izgradnji, a zid je suigrač. Nema auta, lopta se od zida krivo odbija, božja milost pomaže nekad jednoj, nekad drugoj strani. Kraj gola raste staro drvo manga. Tu svećenik stane i počinje govoriti o milosti. Ponavljam njegove riječi kozi. Pažljivo sluša, ponekad joj se dlaka na leđima nakostriješi. Pamtim svaku riječ iz propovijedi, jer sve što čujem mogu zadržati u glavi nekoliko tjedana.

Koza mi se smiješi. Prijateljica mi je. Zabavljamo se kao sestre.

Naš svećenik govori mudro i vedro samo što njega slušaju samo djeca. Plus nekoliko staraca koje su odnijeli pod drvo u hlad i zaboravili na njih. Svećenik pjeva, mi se smijemo i plešemo. Velečasni podiže sutanu i pokazuje pravilne korake. Ima i zvečku od oraha. Bez njega bi ovdje bilo jako dosadno.

„Sluša li i August njegove pjesme?“, pitam kozu.

Tu imamo i kralja pauka. Uvijek obratite pozornost na njega. Zna isplesti niti kojima se može doći i do najnepristupačnijih i najzabačenijih mjesta i njima povezati svaku kolibu, svakog čovjeka. Ima osam nogu i osam očiju koje stric od njega može posuditi. Ako stric ne može saznati što se dogodilo na drugom kraju sela, noću brzinom munje se kreće po nitima nad kućama, siđe kroz pukotinu lima u spavaću sobu i zagleda se u osobu koja spava. Jedno od osam paukovih očiju uvijek prepoznaje o čemu čovjek sanja i koji su njegovi motivi. Čita s njegovih kapaka, promatrajući povremeni treptaj njegovih trepavica, pokret zjenica. Zatim se popenje na krov i otpuče zrakom po niti do svog oltara. Tamo kralju pauka vrati oči i udove i pokloni mu pregršt raznih kukaca.

Pauke čujem tokom noći ali ne volim ih gledati. Oni su kao špijuni i ne bih im povjerala nikakvu tajnu. Također spavam na trbuhu da mi slučajno ne bi vidjeli lice.

Odmah iza naše ograde, susjed ima kravu. Ima rogove oštre kao mačete, bijela je i slijepa. Pasla je kraj vatre, a bačva kipućeg palminog ulja prolila se ravno ispred nje. Pljusnulo ju je po licu, a ona je srušila šupu, pobjegla u šumu, gdje je rušila drveće dok se iscrpljena nije zapetljala u grmlje u jami. Nikad nisam čuo tako očajnički krik.

Ljudi su govorili da je treba zaklati za meso da se ne muči, ali moj stric je smučkao masti i rane na njenom licu su zarasle. Ponekad je odvedem na novu livadu da nauči put. Iako već automatski ovlada svojom rutom, danas idem s njom. Pitam se što vidi kad ne vidi ništa. Nakon svake šetnje kući se vraćam mudrija.

Kornjače žive najduže, mogu čak i nadživjeti ljude ako ih se ne uhvati. Zato se puno toga sjećaju. Recimo, ona što ide piti na naš zdenac poznavala je moju praprabaku. Ona mora znati stvari! Ali ne govori puno. Hodam četveronoške iza nje, pokušam joj pokucati na oklop, ali

rijetko je raspoložena za razgovor. Vrlo je pametna, izbjegava vrući lonac. Kornjače obično završe u juhi. Jedan lonac može nahraniti deset ljudi. Doplivaju u lonac bez riječi i čuvaju svoje tajne za sebe. Voda proključa i juha je gotova za nekoliko minuta. Za takvim obrokom biste satima uzdisali i za njega platili cijelo bogatstvo. Dovoljno je progutati žlicu vruće juhe i osjećat ćete se sto godina mlađim. Ja još uvijek nisam jela juhu od kornjače. Kad budem starija, probat ću da vidim kako je to vratiti se u prošlost.

U okolici također živi veliki broj ljudi, ali njih baš ne razumijem. Ipak, htjela sam vam reći uglavnom o jednoj neobičnoj i opasnoj životinji koja se odnedavno počela pojavljivati kod nas. Zovemo ga EkonBa. Napada s vremena na vrijeme, obično nakon ponoći. Hrani se sjećanjima, pa se nakon napada osoba ne može sjetiti ničega iz svoje prošlosti, zaboravlja sva lijepa iskustva i sjećanja koja su joj se nedavno dogodila. Prestaje se smijati, nezainteresirano hoda po svijetu, ne zanima ga gdje će spavati i čija djeca trčkaraju oko njega.

Ljudi se ne mogu složiti kako EkonBa izgleda. Neki kažu da je velik poput psa, s kovrčavom crnom dlakom, drugi ga vide kao malu pticu s dugim zakrivljenim kljunom, kojim se kroz uho uvlači u glavu svog plijena. Međutim, svi se slažu da je EkonBa nekada morao biti čovjek.

Kad je moj otac bio u Aku, napao je i njega. Vratio se sav ljut, prestao je razgovarati sa mnom i svaki dan se svađao s mojom majkom. Potpuno je zaboravio kako me je vodio u šetnju šumom i zabavljao smiješnim zgodama. Noću ne spava dobro, vrišti u snu, a danju poprijeko gleda u sve i pije pivo. Ne uživa ni u čemu i izgleda kao da bi radije bio negdje drugdje.

Ne može mu pomoći ni stric, ne zna lijek. Kad pitam kokoši, koze, krave ili kornjače o problemu mog oca, one šute i gledaju u stranu.

Danas svećenik ima potpuno novu propovijed i nove pjesme. Inače bih se među djecom progurala naprijed, plesala i pljeskala koliko god mogu ali sad više niti ne želim. Zaustavim ga dok je sjedao na motor i pitam za pomoć. Dobivam mali križ i svetu sličicu. Trebam ih dati svom ocu.

Držim ih na dlanu i strpljivo čekam ispred kuhinje. Doći će tek navečer i pitati što to znači. „To će te izliječiti“, kažem.

Kasnije nalazim spaljeni komad slike u kaminu.

Legnem na policu. Cvrčci polako započínju svoje nóčno zasjedanje, hućeći glasno poput vodopada. Zatvaram oči i pokušavam što prije zaspati. Ljudi i većina životinja oko svojih domova već sanjaju. Iznad moje glave tutnji limeni krov. Čuje se škripanje. Netko bi se uplašio, ali to je samo divlja mačka koja mi želi laku nóć.

7. Analiza prijevoda

7.1. Fonološka razina prijevodne analize

Jezikoslovna disciplina koja se bavi proučavanjem najmanjih jedinica jezika odnosno fonema naziva se fonologija. Fonemi su jedinice koje nemaju značenje, ali imaju razlikovnu ulogu i utječu na promjenu značenja (Silić, Pranjković 2007: 17).

Hrvatski i slovački jezik, iako bliski slavenski jezici, pokazuju značajne razlike u svojim fonološkim sustavima. Hrvatski jezik se odlikuje s 30 fonema i karakterističnim grafemima koji nisu prisutni u slovačkom, poput *ć*, *đ*, *lj*, i *nj*. Ovi grafemi često predstavljaju zvučne kombinacije koje se u slovačkom jeziku označavaju jednim slovom, kao što su *ň* i *ľ*, što odražava različite grafijske tradicije dvaju jezika. Na primjer, hrvatski *nj* i *lj* su digrami koji predstavljaju jedan fonem, dok slovački *ň* i *ľ* postižu sličan zvučni učinak sa samo jednim slovom (Grčević 2013: 11-13.)

S druge strane, slovački jezik sadrži 46 grafema, uključujući one koji označavaju dužine vokala (*á*, *é*, *í*, *ó*, *ú*) i mekoću konsonanata (*d'*, *t'*, *ň*, *ľ*), kao i diftong *ô* i grafem *ä*, koji ne postoje u hrvatskom. Osim spomenutih samoglasnika, u slovačkom jeziku grafem *y* također pripada vokalima i može biti kratak ili dug (*y*, *y'*). Slovaci razlikuju tzv. meko *i* i tvrdo *y* samo u pismu, dok u izgovoru oba vokala zvuče isto. Tvrdo *y* se piše nakon tvrdih suglasnika (*d*, *t*, *n*, *l*, *h*, *ch*, *k*, *g*), a meko *i* se piše nakon mekih suglasnika (*d'*, *t'*, *ň*, *ľ*, *č*, *š*, *ž*, *dž*, *dz*, *c*, *j*). Nakon suglasnika *b*, *p*, *m*, *v*, *r*, *z*, *s*, *f* nalazi se tvrdo *y* jednako kao i meko *i* (Ripka, Imrichová, Skladaná 2005: 19). Za razliku od hrvatskog, u slovački jezični sustav importirani su određeni grafemi iz posuđenica kao što su *q*, *x*, *w*.

Ove fonološke i ortografske razlike među hrvatskim i slovačkim jezikom ne samo da utječu na izgovor i pravopis, već i na izazove s kojima se prevoditelji susreću prilikom prenošenja značenja iz jednog jezika u drugi. Fonološka prilagodba u procesu prevođenja neizbježna je kako bi se osiguralo da prevedeni tekst zadrži svoje izvorno značenje, dok istovremeno postaje razumljiv i prirodan za ciljnu publiku. Razumijevanje ovih razlika omogućava lingvistima i prevoditeljima da preciznije rade na prevođenju tekstova, uzimajući u obzir specifičnosti svakog jezika.

Prilikom prijevoda pripovijetki naišli smo na brojne primjere fonološki i grafijski modificiranih riječi, te neke od njih navodimo:

byť – biti; kuchyňa – kuhinja; môcť – moći; ľudia – ljudi; veľký – veliki; otec – otac; hyena – hijena; noc – noć; pavúk – pauk; najdlhšie – najduže; jeden – jedan; ale – ali; mať – imati
väčšina – većina; pomôcť – pomoći; stryko – stric; keď – kad; niekto – netko; čierny – crni
i dr.

7.2. Grafijsko-ortografska razina prijevodne analize

Prema Iviru (1978: 27) „na grafološkoj razini prijevodne analize proučavaju se razlike u načinima pisanja slova, a na ortografskoj razini razlike u pravopisnom znakovlju, između izvornog jezika i jezika-cilja“.

Grafijsko-ortografska analiza se bavi pismenom strukturom jezika, uključujući pravopis, interpunkciju i upotrebu velikih i malih slova. Cilj je osigurati da prijevod nije samo vjeran originalu u smislu sadržaja, već da i odražava pravopisne i gramatičke norme ciljnog jezika.

U ovom poglavlju odlučili smo se analizirati pisanje negacije glagola u slovačkom i hrvatskom jeziku, pisanje brojeva, upotrebu velikog i malog slova, te pisanje riječi iz drugih jezika. Tim redoslijedom smo ih i naveli, te smo izdvojili nekoliko primjera iz pripovijetke *Umelá hmota*, na kojima smo zatim objasnili sličnosti i razlike u pravopisu ovih dvaju slavenskih jezika. Pokraj primjera u zagradi stoji naziv pripovijetke, godina izdanja i broj stranice na kojoj se nalazi. Ispod primjera u izvorniku stoji naš prijevod na hrvatski.

Pisanje negacije glagola

Nechápal som, prečo sa môjmu otcovi **nepozdávalo** povolanie básnika. (*Umelá hmota*, 2013, 14)

Nisam razumio zašto moj otac **nije volio** profesiju pjesnika.

Nebolo mi celkom jasne, prečo Keats **nedal** na papier rovno to, na čo myslel, ale napísal niečo celkom iné. (*Umelá hmota*, 2013, 16)

Nije mi bilo sasvim jasno zašto Keats nije zapisao točno ono što je imao na umu, nego je napisao nešto sasvim drugo.

U slovačkom jeziku nesamostalna čestica *ne* uvijek se piše zajedno s glagolom (npr. *nešiel, nechcel, nevidel, neskrývaj sa*) osim u tvorbi niječnog oblika pomoćnog glagola *biti* kada se piše odvojeno: *nie som, nie si, nie je, nie sme, nie ste, nie sú* (Caltíková, Tarábek 2004: 137).

U hrvatskom jeziku niječna čestica *ne* se piše odvojeno od glagola (npr. *ne pjevaj, ne skači, ne znam, ne bih*). Sastavljeno se piše samo (Babić, Finka, Moguš 2000: 78):

- a) *u slučajevima kad zajedno s glagolom daje potvrdno značenje: nestati, nestajati, nedostati, nedostajati, nenavidjeti*
- b) *u oblicima: nemoj, nemojmo, nemojte, nemam, nemaš, nema, nemamo, nemate, nemaju, nemajmo, nemajte, nemajući*

Pisanje brojeva

Zbieral aj káble, tranzistory a staré batérie, ale to bol vzácny tovar, ktorý sa objavil **párkrát** za sezónu. (*Umelá hmota*, 2013, 7)

*Skupljao je i kablove, tranzistore i stare baterije, ali to je bila rijetka roba koja se pojavila **nekoliko puta** u sezoni.*

Jozef je o niekoľko rokov starší a je z mojich spolužiakov najmúdrejší, pretože chodil do každej triedy **dvakrát** za sebou. (*Umelá hmota*, 2013, 14)

*Jozef je nekoliko godina stariji i jedan je od mojih najpametnijih kolega iz razreda jer je u svaki razred išao **dva puta** za redom.*

U knjizi *Prehľad gramatiky a pravopisu slovenského jazyka* Caltíkove i Tarábeka (2004, 121-125) pronašli smo sljedeće podatke:

Višestruki brojevi izražavaju ponavljanje radnje, pojave, stanja itd. Tvorimo ih od osnovnih i rednih brojeva dodavanjem pomoćne imenice -raz, nesamostalne osnove -krát, dodavanjem pridjeva -násobný ili priloga -násobne.

Odvojeno se pišu: dva razy, pát' ráz, piaty raz, dvadsat' raz.

Skupa se pišu: tisíckrát, stýkrát, viacrázový, tisícnásobný, dvanástnásobne

U *Hrvatskom pravopisu* Babića, Finke, Moguša (2000: 77) piše:

Brojevni izrazi složeni s riječju put ili puta pišu se :

a) Rastavljeno kad svaka riječ čuva svoj naglasak : drugi put, deseti put, stoti put, dva puta, tri puta, deset puta, sto puta, osamdesetak puta, oba puta, više puta, mnogo puta

b) Kao složenica: jedanput, dvaput, desetput, stoput

Veliko i malo slovo

Onedlho mal byt **novy rok** a **Deň nezávislosti** – päťdesiate výročie. (*Umelá hmota*, 2013, 15)

Uskoro je bila nova godina i Dan neovisnosti - pedeseta obljetnica.

Ovim primjerom želimo prikazati jednu zajedničku karakteristiku koju dijele slovački i hrvatski jezik. U pisanju naziva državnih blagdana i spomendana koristi se veliko početno slovo, ali kada se sintagma *nova godina* odnosi na iduću godinu (356 dana) nakon završetka prethodne, tada se piše malim početnim slovom. Velikim početnim slovom se piše jedino kada se sintagma referira na 1. siječnja (Babić, Finka, Moguš 2000: 14; Ondrejovič 2000: 65).

Pisanje riječi iz drugih jezika

Na svoje dvanáste narodeniny som od otca dostal okrem **kokakoly** aj digitálne rádio s budíkom. (*Umelá hmota*, 2013, 15)

*Za dvanaesti rođendan otac mi je, osim **Coca-Cole**, poklonio i digitalni radio s budilicom.*

Riječ *kokakola* je primjer potpuno udomaćene riječi koja se u pisanom slovačkom jeziku piše prema načelima slovačkog pravopisa i u skladu s njihovim današnjim izgovorom. U hrvatskom jeziku riječ *Coca-cola* se također prilagodila pravopisu i od vlastite imenice, odnosno naziva brenda nastala je opća imenica *kokakola*. Takav postupak naziva se apelativizacija krematomima. U našem prijevodu odlučili smo se za manje adaptiran krematonim *Coca-cola* zato što je upotreba prilagođenog apelativiziranog oblika vrlo rijetka.

7.3. Leksička razina prijevodne analize

Leksička analiza prijevoda pruža nam uvid u prilagodbe i promjene koje su potrebne prilikom prijenosa vokabulara iz izvornog u ciljni jezik. Sličnosti između hrvatskog i slovačkog jezika olakšavaju pronalaženje prijevodnih ekvivalenata, ali te sličnosti mogu također dovesti do lažnog sparivanja riječi, poznatog kao problem lažnih prijatelja. Kontrastivna analiza dvaju slavenskih jezika otkriva kako su se oni povijesno razvijali dijelom i pod utjecajima različitih kultura, jezika i naroda.

Ovim poglavljem ćemo dati temeljit uvid u dileme i dvojbe koje se javljaju pri prevođenju leksika, pružajući čitateljima jasnije razumijevanje izazova s kojima se prevoditelji susreću. Poglavlje je podijeljeno na četiri dijela: Prevođenje leksema, Prevođenje lažnih prijatelja, Prevođenje frazema i Prevođenje kulturema.

7.3.1. Prevođenje leksema

U ovom poglavlju navodimo primjere rečenica na slovačkom jeziku, te njihov prijevod na hrvatski jezik. Ispod primjera se nalazi analiza leksema, koje smo u primjeru označili. Pokraj svake rečenice u izvorniku nalazi se naziv pripovijetke iz koje smo ju preuzeli, godina izdanja zbirke i stranica na kojoj se primjer nalazi.

S takouto pomôckou už bude skladat' básne **hračka**. (*Umelá hmota*, 2013, 14)

*S takvim alatom pisanje poezije bit će **mačji kašalj**.*

Prvi primjer koji navodimo je prijevod slovačkog leksema *hračka*. Prema KSSJ (2004) *hračka* je „predmet koji je namijenjen za igru“, a njegov hrvatski ekvivalent je leksem *igračka*. Metaforička vrijednost koju posjeduje slovački leksem mijenja njegovo značenje i tada on označava malu stvar odnosno lako izvedivu stvar. U tom slučaju uz riječ *hračka* imat ćemo i pomoćni glagol *byť*, a takva konstrukcija sadržava ekspresivnu vrijednost jer je zasnovana na metafori npr. *to nie je hračka, to je pre mňa hračka*. Potencijalna rješenja koja smo pronašli u hrvatskom jeziku su: a) sintagma *dječja igra* koja u prenesenom značenju označava nešto vrlo jednostavno; lako, b) frazem *to je igračka* koji označava vrlo lak posao odnosno sitnicu koja se može obaviti bez teškoća, c) frazem *mačji kašalj* koji označava malu stvar, sitnicu (HJP). Također, vrlo je zanimljivo da hrvatski rječnici *to je igračka* određuju kao frazem, dok u slovačkom jeziku to nije slučaj. Frazem u slovačkom nastaje s proširenjem leksema *hračka*, pa tako postoje *byť hračkou v rukách niekoho* što znači „biti bespomoćan“ i *byť/stat' sa hračkou osudu* sa značenjem „pasivno se podvrgnuti nepredviđenim okolnostima u životu“. Kako bi bolje shvatili zašto smo se odlučili za frazem *mačji kašalj*, nudimo prijevod izvornika s tri opcije: a) *S takvim alatom pisanje poezije bit će dječja igra*, b) *S takvim alatom pisanje poezije bit će igračka*, c) *S takvim alatom pisanje poezije bit će mačji kašalj*. Iako u drugoj opciji imamo riječ *igračka* koja je hrvatski ekvivalent leksemu *hračka*, ona nam ovdje najmanje odgovara jer smatramo da hrvatskom čitatelju ne bi u potpunosti prenijela značenje lako izvedivog posla, te bi ga potencijalno odvela u doslovno tumačenje riječi. Prva i treća opcija su nam se činile podjednako dobrim rješenjima, ali smo se ipak odlučili za frazem *mačji kašalj* jer se on češće koristi.

Už aj sa ber do roboty, lebo keď na moju zem nezaprší, pokiaľ prídem domov, **beda ti**.
(*Ako vznikla púšť*, 2004, 100)

*Baci se već na posao, jer ako ne padne kiša na moju zemlju dok ja dođem kući, **jao tebi!***

Drugi primjer nam nije zadavao velike probleme prilikom prevođenja. Prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) *beda* je prilog koji ukazuje na nešto loše, na nešto neugodno, te obično izražava prijetnju. Prema Hrvatskom jezičnom portalu frazem *jao meni (tebi itd.)* znači „teško meni (tebi itd.), bit će zlo, to će biti vrlo loše, zlo i naopako“. Iako Hrvatski jezični portal ne

navodi da se frazomom *jao meni (tebi itd.)* izražava prijetnja, smatramo da on ipak kod hrvatskog govornika u određenom kontekstu stvara konotaciju prijetnje.

Povedal natešene a začal aj s priateľmi **hulákat'** a tancovať. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 101)

*Rekao je sretno i počeo **glasno pjevati** i plesati s prijateljima.*

Glagol *hulákat'* ima ekspresivnu karakteristiku i prema KSSJ (2003) znači „glasno pjevati, vikati“. U hrvatskom jeziku ne postoji glagol koji bi bio potpuni ekvivalent slovačkom glagolu *hulákat'*. Razmišljali smo o glagolima *vikati* i *derati se*, no nijedan od njih nam nije odgovarao kontekstu. *Vikati* znači „vikom dozvati, glasati se jakim glasom; galamiti“. *Derati se* ima pejorativno značenje „vikati prodornijim glasom“. Odlučili smo se za glagol *pjevati* koji osim primarnog značenja izvođenja niza melodičnih tonova ljudskim glasom, znači i „slaviti, veličati“. Ako malo bolje pogledamo rečenicu vidimo da u njoj imamo načinski prilog *sretno* koji nam ukazuje na pozitivnu emociju lika, te imamo glagol *plesati* koji također asocira na nešto pozitivno, na nekako slavlje. Da smo rečenicu preveli *Rekao je sretno i počeo pjevati i plesati s prijateljima*, ona bi i dalje bila točna, ali u tom slučaju bi se izgubio dio značenja glagola *hulákat'*. Bez razmišljanja, odlučili smo se za opisni prijevod *glasno pjevati*.

Boli na ne veľmi pyšne a na svojich manželov a bratov pozerali zvysoka, pretože s tým smiešnym **strniskom** sa muži nemohli rovnať ich krase. (*Prečo ženy nenosia brady*, 2004, 104)

*Bile su jako ponosne na njih i s visoka su gledale na svoje muževe i braću, jer s tim smiješnim i grubim **strništem** muškarci se nisu mogli mjeriti s njihovom ljepotom.*

Prema SSJ (1959 – 1968) leksem *strnisko* ima dva značenja. Prvo je „njiva nakon košnje stabljikastih biljaka“, a drugo ekspresivno značenje „neobrijana dlaka na muškoj bradi“. *Strnište*, prema Hrvatskom jezičnom portalu znači „njiva poslije kosidbe žitarica“. Za opisivanje *brade* u hrvatskom jeziku koristimo riječ *paperje* za „prve dlačice na licu mladića“, te *kozja brada* ako se referiramo na sam oblik brade (Hrvatski jezični portal). Kada se na

Hrvatskom jezičnom portalu pretražuje riječ *brijati*, prikazat će se frazem *ne brijati se* koji znači „zapuštati se, zarasti u bradu, biti neuredan“. Na značenjskoj razini frazem *ne brijati se* bi nam odgovarao, ali ga ne možemo koristiti jer bi tada morali preformulirati cijelu rečenicu i u tom postupku bi izgubili dio značenja kojeg imamo u izvorniku. Autor koristi riječ *strinsko* kako bi dočarao koliko su lošije i ružnije bile brade muškaraca nego žena. U slovačkom jeziku leksem *strnisko* funkcioniра kao uvriježena metafora, dok u hrvatskom jeziku to nije slučaj. Pretraživanjem riječi *strnište*, može se vidjeti polje puno suhих, kratkih stabljika, nešto nalik slami. Imajući tu sliku u glavi, možemo zamisliti kako bi izgledala brada uspoređena sa strništem. Upravo zbog toga smo se odlučili za doslovan prijevod, iako smo tim postupkom dobili prijevod koji je stilski drugačiji od izvornika.

V jame za **bazárom** vedel už pri letmom pohľade objaviť vyhodené diely, ktoré by mohli odkúpiť iné autoservisy, a keď krátko pohrkal rádiom, bol mu jasne, či sa v jeho vnútri da voľačo použiť. (*Umelá hmota*, 2013, 7)

U jami iza buvljaka znao je na prvi pogled uočiti odbačene dijelove koje su mogli kupiti drugi automehaničarski servisi, kad bi kratko prodrmao radio bilo mu je jasno može li se išta unutra iskoristiti.

Prema KSSJ (2003) *bazar* je „trgovina s manje kvalitetnom ili rabljenom robom“. Prva riječ koja nam je pala na pamet bila je *pazar*. Prema Hrvatskom jezičnom portalu *pazar* je regionalno obilježena riječ čije značenje je „mjesto, obično pod otvorenim nebom, gdje se obavlja trgovina“. Na temelju značenja riječ nam odgovora, ali problem nam predstavlja njeno regionalno obilježje. Upotreba leksema *pazar* specifična je za Dalmaciju, baš kao što je *pijaca* za Slavoniju, a *plac* za Zagreb i njegovu okolicu. Leksem *pijaca*, osim što se koristi u Slavoniji, zbog utjecaja talijanskog jezika upotrebljava se i u gradovima uz obalu, čemu je pogodovao blizak geografski položaj Italije i hrvatskog priobalja. Leksem je specifičan jer osim talijanskog utjecaja vrlo su vidljivi utjecaji turskog i njemačkog jezika. *Pazar*, *pijaca* i *plac* su sve riječi koje označavaju tržnicu, pa smo razmišljali da *bazar* prevedemo s leksemom *tržnica*. Hrvatski jezični portal navodi da je *tržnica* „prostor ili zgrada gdje se organizirano i kontrolirano prodaju životne namirnice gdje ih najčešće prodaju sitni proizvođači“. *Tržnica* nam se činila kao sasvim prikladno rješenje, ali kod hrvatskog govornika najčešće stvara asocijaciju na kupnju voća, povrća, mesa ili ribe od lokalnih uzgajivača. Zatim smo se sjetili riječi *sajam*, pa smo na Hrvatskom jezičnom portalu pronašli da je *sajam* „sastanak prodavača i kupaca u određeno

vrijeme godine ili na određeni dan radi izravnog trgovanja ili radi zaključivanja trgovačkih poslova na osnovi izloženih uzoraka“. Shvatili smo da ne možemo upotrijebiti ni taj leksem jer on označava trgovinu u specifično, određeno vrijeme, dok kod slovačkog leksema nemamo tu određenost. Nadalje, razmišljali smo gdje se u Hrvatskoj prodaje rabljena, nekvalitetna roba i sjetili smo se *Hrelića*. Zagrebačkom čitatelju bi odmah bilo jasno da se radi o mjestu gdje se prodaju polovne stvari, ne baš najbolje kvalitete. U tom slučaju dolazimo do problema jer na taj način lokaliziramo radnju u grad Zagreb, što nikako ne smijemo. Iako u samoj priči ne postoje konkretne naznake da se radnja odvija u Africi, koristeći *Hrelić* kao ekvivalent u ovom slučaju bi dovelo do relokalizacije radnje. *Hrelić* je zapravo naziv za buvljak koji se odvija u blizini Jakuševca, pa smo pomislili kako bi riječ *buvljak* bilo potencijalno dobro rješenje. Nije regionalno obilježena, te se koristi u svim dijelovima Hrvatske. Prema Hrvatskom jezičnom portalu leksem *buvljak* je „mjesto gdje se na otvorenom prostoru prodaje rabljena roba svake vrste“. Pripada razgovornom jeziku i ima pejorativno značenje (Hrvatski jezični portal). Buvljaci su u posljednjih nekoliko godina postali izrazito popularni u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj. Ljudi su se počeli puno više zanimati za održiv način života i sve više raste trend kupnje *second hand* odjeće. Jedan od najpoznatijih buvljaka u Zagrebu nalazi se na Britancu i održava se na svake nedjelje. Osim njega vrlo je popularan *Ful Kul* buvljak koji se održava jednom mjesečno, najčešće svake druge subote u mjesecu, na platou zagrebačkog kluba *Boogaloo*. U razgovoru s mladim ljudima saznali smo kako se buvljaci više ne smatraju kao nešto loše i negativno, već baš suprotno. Još jedan dokaz koliko je *second hand* danas popularan je aplikacija *Vinted* koja se odnedavno počela pojavljivati na hrvatskom tržištu. Osnovana je 2008. godine a napravljena je kao „internetsko tržište za kupnju, prodaju i razmjenu novih ili rabljenih predmeta, uglavnom odjeće i dodataka“. ¹⁴ Imajući sve ove informacije u vidu, odlučili smo se slovački leksem *bazar* prevesti hrvatskim leksemom *buvljak*.

Bubeníci posielali tuto správu od hory k hore, až sa o nej dozvedel malý chlapec, ktorý kedysi šperk predal Nkemdiche. (*Prečo ženy nenosia brady*, 2004, 105)

Seoski bubnjari su slali ovu poruku od planine do planine sve dok za nju nije čuo dječak koji je jednom prodao dragulj Nkemdicheu.

¹⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Vinted#cite_note-2 (6.5.2024.)

Prema KSSJ (2003) *bubeník* je osoba koja svira na bubnjevima, odnosno bubnjar. U prošlosti ta je riječ označavala osobu čiji je posao bio bubnjanjem davati određene najave. U hrvatskom jeziku postoji sintagma *seoski bubnjar* koja se također koristila u prošlosti za osobu koja je „objavljivala općinske odredbe obilazeći selom skupljajući slušače bubnjanjem“. Drugi naziv za *seoskog bubnjara* je *pozivar* (Hrvatski jezični portal). Mi smo se odlučili koristiti sintagmu *seoski bubnjar* jer na taj način možemo dočarati hrvatskom čitatelju zvuk bubnjeva, što leksemom *pozivar* ne bismo uspjeli.

... a keď krátko pohrkal rádiom, bol mu jasne, či sa v jeho vnútri da voľáčo použiť. **Aj** doma máme, úplne parádne veľké rádio, ktoré opravil. (*Umelá hmota*, 2013, 7)
...*kad bi kratko prodrmao radio bilo mu je jasno može li se išta unutra iskoristiti. Isto tako, kod kuće imamo stvarno prekrasan veliki radio, koji je on popravio.*

U slovačkom jeziku riječ *aj* najčešće je u funkciji veznika, a njen hrvatski ekvivalent je veznik *i*. Prema KSSJ (2003) *aj* može vršiti funkciju čestice *i* u tom slučaju ona naglašava priloženi izraz. U primjeru koji smo naveli priložili smo i rečenicu koja mu prethodi jer nam je ključna za prijevod. Radi se o priči *Umelá hmota* iz zbirke *Čierne na čiernom* u kojoj je pripovjedač dječak čiji otac radi na smetlištu. Otac bi često pronalazio odbačene stvari koje bi popravljao i kasnije prodavao. U rečenici *...kad bi kratko prodrmao radio bilo mu je jasno može li se išta unutra iskoristiti* spominje se radio kojeg otac pronalazi u jami iza buvljaka i kako samo po zvuku može prepoznati vrijedi li ga popravljati, a u sljedećoj rečenici saznajemo da je otac jedan takav radio već popravio i da ga imaju kod kuće. Kako bi naglasili da je ovaj prekrasan veliki radio kojeg imaju doma došao sa smetlišta, baš kao i radio kojeg je u prethodnoj rečenici otac prodrmao, odlučili smo se slovački leksem *aj* prevesti s hrvatski frazemom *isto tako*. Prema Hrvatskom jezičnom portalu *isto tako* se koristi „nakon prethodne nezavisne rečenice ili punog iskaza sa cjelovitim značenjem kao uvod u ono što će biti rečeno kao nešto slično po sadržaju postupku itd. ili po tome što se može usporediti“.

„To sa iba divé mačky **trtkajú**.“ (*V krajine, kde divé mačky dávajú dobrú noc*, 2004, 161)

„Samo se divlje mačke **tjeraju**.“

Prema SSS (2004) glagol *trtkat'* je vulgarizam koji znači „imati intiman fizički kontakt s nekim, odnosno imati spolni odnos“. Sjetili smo se nekih hrvatskih vulgarizama koji označuju spolne odnose poput *jebati, ševiti, karati, prasnuti, trošiti se...* No kada smo bilo koji od tih izraza pokušali upotrijebiti u našem prijevodu, shvatili smo kako zvuči dosta neprirodno. Razmišljali smo dosta o kontekstu u kojem se nalazili spomenuti primjer i na koji način bi izvorni govornik hrvatskog rekao tu rečenicu. Pripovjedač u tekstu je djevojčica koja je znala raspoznati glasanje svih životinja koje su živjele u njenom okruženju. Ona je kao mala spavala sa svojom majkom i kada bi ju bilo strah, majka bi ju smirila na način da ju privije uz svoje grudi i rekla joj da su zvukovi koje čuje samo hijene ili divlje mačke koje se razmnožavaju. Pokušali smo se staviti u sličnu situaciju, te smo se sjetili mjeseca veljače koji je još poznat kao mjesec mačje ljubavi odnosno mjesec kada mačkama počinje sezona parenja. U tom mjesecu najčešće možemo čuti zvukove mačaka upravo zato što se krenu tjerati. *Tjerati se* prema Hrvatskom jezičnom portalu znači „iskazivati spolni nagon, pariti se, sparivati se (o nekim životinjama)“. Iako korištenjem glagola *tjerati se* u ovom primjeru dolazi do ublažavanja prijevoda, smatramo kako je on najadekvatnija opcija.

„**Krava št'ava**,“ povedal som hned', a Jozef sa rozosmial. (*Umelá hmota*, 2013, 14)

„**Krava tava**“, rekao sam odmah, a Jozef se nasmijao.

Na jednoj boli napríklad výrazy končiace na ik: **politik, kurník, balík, kyslík, fanatik, bôžik, notorik, tonik a strážnik**. (*Umelá hmota*, 2013, 14)

Na jednoj su bili, primjerice, svi izrazi koji su završavali na ik: **protivnik, korisnik, trik, kisik, pravilnik, zapisnik, cinik, rizik, tonik i upitnik**.

Například elektorát, ku ktorému som už mal prichystaný **drát a kamarát**, alebo defilé, to znelo tak príjemne rybaco a hodilo sa k **milé alebo chvíle**. (*Umelá hmota*, 2013, 15)
*Recimo, elektorat, za kojeg sam već imao spremno **aristokrat i brat**, ili defile, zvučalo je tako ugodno riblje i odgovaralo mu je **pile ili pretile**.*

Nastavljamo analizu na primjeru tri rečenice koje imaju nešto zajedničko, a to je pojava rime. Prilikom prvog čitanja teksta, zapitali smo se kako prevesti rimovane riječi, a da pritom zadržimo i njihovo značenje i ritmičnost. Vrlo brzo smo shvatili kako je nemoguće zadržati oboje, te da ćemo se morati opredijeliti za jednu od dvije opcije. Ekvivalenti nisu nužno riječi čije značenje se u potpunosti podudara u izvornom i ciljnom jeziku, te postoji više od jedne razine na kojoj se ekvivalencija može ostvariti. Koller (1979: 187-191) je predstavio pet razina ekvivalencije (prema Pavlović 2015: 50) : denotativna, konotativna, tekstno-normativna, pragmatička i formalna ili ekspresivna ekvivalencija. Za potrebe ovog prijevoda koristili smo posljednju razinu ekvivalencije, a to je formalna ili ekspresivna ekvivalencija. Ona je usko vezana za formu samog teksta i njegovu estetiku, a tu pripadaju elementi poput rime, metafore i ostale stilske figure (Koller 1979, prema Pavlović 2015: 50). U našem prijevodu bilo je puno važnije očuvati samu rimu i ritmičnost, nego denotativno značenje riječi jer se tom rimom naglašava trud dječaka koji želi postati pjesnik. U suprotnom slučaju dobili bismo prijevod prepun riječi koje nemaju nikakvu međusobnu poveznicu i na taj način bi se izgubio cjelokupni dojam teksta. U prvoj rečenici rimu *krava št'ava* preveli smo s *krava tava* iako *št'ava* znači *sok*. Zatim imamo rečenicu u kojoj dječak zapisuje sve riječi koje završavaju na *-ik*, pa smo se i mi odlučili koristiti hrvatske riječi koje završavaju na *-ik*. U posljednjem primjeru pronašli smo riječi koje završavaju na isti slog kao i slovački leksemi, pa smo *drát a kamarát* preveli s *aristokrat i brat*, a *mile alebo chvíle* kao *pile ili pretile*.

Vtedy mu **napadla** spásonosná myšlienka. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 100)

Tada mu je na pamet pala spasonosna ideja.

Prema KSSJ (2003) *napadnúť* u razgovornom stilu ima značenje „(iznenada) pasti na um“. U samom značenju slovačkog glagola krije se naše rješenje. Frazem *pasti na pamet* ili *pasti na um*, prema Hrvatskom jezičnom portalu, znači „sjetiti se“.

Potom niekoľkokrát v **esičkach** zabrzdí do oboch strán, hádže ho raz sem, raz tam, brzdí päťami, až sa nakoniec zakrúti na futbalovom ihrisku. (*V krajine, kde divé mačky dávajú dobrú noc*, 163)

Zatim nekoliko puta zakoči u oštrim zavojima, baca ga malo amo, malo tamo, koči petama dok se konačno ne okrene na nogometnom igralištu.

Prema KSSJ (2003) riječ *esko* upotrebljava se u razgovornom stilu i označava slovo ili nešto u obliku tiskanog slova *s*, *S*. Prilikom prvog čitanja nije nam bilo jasno što bi ta riječ trebala predstavljati. Sagledavši kontekst u kojem se ono spominje shvatili smo da je slovo *S* asocijacija na zavoje kojima se svećenik vozi na svom motoru. Autor u navedenom primjeru koristi umanjenicu *esičko* jer je slovački jezik puno više sklon deminutivima, nego što je hrvatski. Osim toga korištenje umanjnice možemo protumačiti kao autorovu namjeru da aludira na malo slovo *s*, a samim time i na oštrije zavoje.

Amwatimu sa to cele veľmi nevidelo: susedovi zoschla cela úroda a jemu teraz behá po rozume par **mizerných** plodov manga! (*Ako vznikla púšť*, 2004, 100)

Amwatiju to nije imalo smisla: susjedov se cijeli urod osušio i sada razmišlja o nekoliko pišljivih manga!

Prema KSSJ (2003) glavno značenje pridjeva **mizerný** je „jadan, loš, bijedan“, no on još ima i ekspresivno značenje „beznačajan, običan“. Pridjev **mizeran** u hrvatskom jeziku znači „bijedan, jadan, ubog, mizerabilan“ ili „beskarakteran, ništavan“ (Hrvatski jezični portal). U našem primjeru riječ *mizerný* ima ekspresivno značenje, koje hrvatski pridjev ne posjeduje, stoga smo se odlučili upotrijebiti leksem *pišljiv* koji označava nešto „bezvrijedno, bez ikakve vrijednosti“ (HJP).

7.3.2. Prevođenje lažnih prijatelja

Pojava lažnih prijatelja je vrlo dobro istražena ne samo u europskom, već i u svjetskom jezikoslovlju (Lewis 2016: 1), a sam koncept lažnih prijatelja nastao je unutar nastave francuskog kao stranog jezika (franc. *faux amis*) (ELE). Za ovu lingvističku pojavu postoje brojni nazivi, pa tako u hrvatskom jeziku osim naziva lažni prijatelji možemo pronaći i „lažni parovi, nepravi parovi, lažna braća, međujezični homonimi, paronimi, lažne srodnice, neprave srodnice“ (Lewis 2016:24). Razlog velikom broju naziva je nepostojanje suglasja među jezikoslovcima koje je vidljivo ne samo u imenovanju ove pojave već i u njenoj tipologiji. Nije utvrđen određeni kriterij za prepoznavanje ili stupnjevanje lažnih prijatelja, pa je tako većina

autora ovoj problematici pristupila drugačije, ponudivši svoju tumačenje i definiciju lažnih prijatelja, te kako ih razvrstati u razne kategorije (Lewis 2016: 33).

Definicija lažnih prijatelja prema Lewisu (2016: 1) glasi: „Lažni su prijatelji parovi leksema iz dvaju jezika, oblikom jednaki ili slični, a značenjski različiti.“

Obzirom da se u ovom radu bavimo književnim prijevodom sa slovačkog na hrvatski jezik, naš fokus je na hrvatsko-slovačkim lažnim prijateljima. Njih je Grčević (2020: 9) definirala kao „zvukovno i/ili grafijski jednake ili slične riječi u hrvatskom i slovačkom jeziku koje se u potpunosti ili djelomice značenjski razlikuju.“

Lažni prijatelji se uglavnom kategoriziraju prema semantičkoj i izražajnoj razini riječi, stoga često nailazimo na podjelu na potpune lažne prijatelje koji se u potpunosti razlikuju u značenju i na djelomične lažne prijatelje čije značenje se djelomice razlikuje. Izražajni kriterij ih još dijeli na homografe ili prave lažne prijatelje i homofone. Homografi su one riječi koje se pišu jednako, ali imaju drugačiji izgovor, dok su homofoni riječi koje se isto izgovaraju, ali se razlikuju u pisanju (Grčević 2016: 9).

U nastavku smo naveli nekolicinu lažnih prijatelja, te smo napisali njihova značenja na hrvatskom i slovačkom jeziku. Hrvatski jezični portal bio nam je glavni izvor s kojeg smo preuzeli definicije hrvatskih leksema, dok smo značenja slovačkih leksema preuzeli s portala Jezikoslovnog Instituta Ľ. Štúra (Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV). Obzirom da na stranici Jezikoslovnog Instituta Ľ. Štúra postoji nekoliko rječnika, odlučili smo, prilikom definiranja slovačkih leksema, navesti na koji točno se rječnik referiramo. Ispod svakog objašnjenja nalazi se primjer rečenice na slovačkom i njen prijevod na hrvatski jezik. Također, u zagradi pored rečenice u izvorniku stoji i naziv priče iz koje smo je preuzeli, godina izdanja zbirke i broj stranice na kojoj se priča nalazi.

Potpuni lažni prijatelji

rok slč. ≠ rok hrv.

Prema KSSJ (2003) **rok** je imenica muškog roda koja označava „razdoblje od 12 mjeseci, odnosno vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca“, što bi u hrvatskom jeziku označavalo godinu. Hrvatski jezični portal navodi sljedeće definicije imenice **rok**, također muškog roda: „odredba dodana pravnom poslu kojom se njegov učinak stavlja u ovisnost o protjecanju vremena **b.** trenutak u kojem nastupa neki pravni učinak **c.** ograničeno, utvrđeno dulje ili kraće vrijeme (razdoblje) u kojem što biva ili u kojem što treba obaviti, izvršiti i sl.“

Šťastie im prialo a boli z roka na **rok** bohatší, až raz prišla neúroda. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 98)

*Sreća im je bila naklonjena i iz godine u **godinu** bivali su sve bogatiji, dok jednoga dana nije došlo do propadanja usjeva.*

slovo slč. ≠ slovo hrv.

Riječ **slovo** je u oba jezika imenica srednjeg roda, no njihovo značenje se razlikuje. U slovačkom jeziku prema KSSJ (2003) ono predstavlja „osnovnu jezičnu jedinicu s utvrđenim oblikom i značenjem“, dok u hrvatskom jeziku **slovo** je „pismeni znak u alfabetskom pismu“, a u sintagmi *uvodno slovo* znači „uvodni govor ili uvodnu riječ“ (Hrvatski jezični portal).

Musiš trocha viac vážiť **slová**. (*Prečo má krokodíl zrohovatenuú kožu*, 2004, 36)

*Moraš malo više cijeniti **riječi**.*

pravda slč. ≠ pravda hrv.

Definicija imenice ženskog roda **pravda** prema KSSJ (2003) je „slaganje znanja ili izjave sa stvarnošću“. Ekvivalent slovačkoj riječi *pravda* je hrvatski leksem *istina*. U hrvatskom jeziku **pravda** je „zakonom i običajima utemeljeno stanje u kojem svatko čuva ili dobiva materijalna i duhovna dobra bez štete po drugoga“ (Hrvatski jezični portal). Ovaj lažni par smo pronašli i u *Rječniku hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima* kojeg je napisala Martina Grčević.

Autorica (2020: 98) također navodi da se riječ *pravda* u slovačkom koristi i kao čestica *je li, zar ne (bola tam, pravda? – bila je tamo, zar ne?)*.

To nie je **pravda**. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 101)

To nije istina.

predat' slč. ≠ predati hrv.

Glagol **predat'** u slovačkom jeziku prema SSS (2004) znači „dati nekomu nešto za novac“, dok hrvatski glagol **predati** HJP definira na slijedeći način: „a. dati na određeno mjesto b. dati onome komu je namijenjeno; uručiti, dostaviti“.

Chlapec s nim hned' šiel na trh a **predal** ho krásnej Nkemdiche. (*Prečo ženy nenosia brady*, 2004, 104)

*Dječak je odmah otišao s njim na tržnicu i **prodao** ga lijepoj Nkemdiche.*

zabit' slč. ≠ zabiti hrv.

Nadalje imamo još jedan par naizgled istih glagola koji se razlikuju u značenju. U hrvatskom jeziku **zabiti** znači „udarcem ili udarcima učiniti da što uđe jedno u drugo“, pa tako možemo reći *Ivan je zabio čavao u dasku*. Kad bi se vodili idejom da su značenjski ova dva glagola jednaka u oba jezika, prethodnu rečenicu bi preveli *Ivan zabil klinec do dosky*, no ispravan prijevod bi bio *Ivan zatĺkol klinec do dosky*. Prema KSSJ (2003.) glagol **zabit'** znači „lišiti život odnosno usmrтитi“.

Pomocou svojich zaklínadiel vyvolal nad krajinou tmú a **zabíjal**. (*Prečo sa strieda deň a noc*, 2004, 108)

*Pomoću svoje magije prizivao je tamu na zemlji i **ubijao**.*

lúka slč. ≠ luka hrv.

Kako u slovačkom tako i u hrvatskom jeziku imenica *lúka* je ženskog roda. Prema KSSJ (2003.) **lúka** je „veće prirodno područje obraslo travom“. Prema Hrvatskom jezičnom portalu leksem **luka** se koristi u pomorstvu i označava „uređen dio obale za pristajanje brodova“.

Prechádzali sa po **lúke** a lámali si hlavy, ale žiadne meno z pamäti nevedeli vydolovať.
(*Lunga a Lenga*, 2004, 62)

*Hodali su po **livadi** i razbijali glavu, ali nisu se mogli sjetiti nijednog imena, pa je pas morao ponovo ići u izvidnicu.*

brána slč. ≠ brana hrv.

Ovaj lažni par opisan je i u *Rječniku hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima*. Prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) *brána* znači „veći ulaz ili prolazni otvor u zidu ili ograđenom prostoru, obično glavni ulaz u zatvoreni prostor zgrade; konstrukcija koja ga zatvara“. Prema Hrvatskom jezičnom portalu *brana* je „pregrada na vodotoku koja zadržava razinu vode na željenoj visini“ ili „nasip kao zaštita od poplave“.

Ráno ho búchaním na bránu prebudil jeho sused Akwasi. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 99)

*Ujutro ga je probudio susjed Akwasi lupajući po **vratima**.*

revat' slč. ≠ revati hrv.

Prema KSSJ (2003) ekspresivno značenje glagola *revat'* je „glasno plakati, naricati“. Hrvatski jezični portal nudi dvije definicije glagola *revati* i nijedna od njih se ne podudara s ekspresivnim značenjem slovačkog glagola. Kada se glagol referira na životinju, točnije magarca, tada on znači „glasati se, njakati“. U razgovornom stilu sadržava preneseno značenje „pjevati glasno bez sluha“ (Hrvatski jezični portal).

Korytnačka mu vybehla po chobote, nožom ho vylúpla a slon **reval** od bolesti. (*Prečo má slon také malé oči*, 2004, 42)

*Kornjača se popela po njegovoj surli, nožem ga iskopala i slon je **zaurlao** od bolova.*

prosit' slč. ≠ prositi hrv.

Posljednji par potpunih lažnih prijatelja koji ćemo obrazložiti čine slovački glagol *prosit'* i hrvatski glagol *prositi*. Prema SSS (2004) *prosit'* znači „uljudno, s poštovanjem nekome podnijeti zahtjev čije ispunjenje ovisi o volji tražene osobe“. Prema Hrvatskom jezičnom portalu *prositi* znači „obraćati se moljenjem da se dobije milostinja, baviti se prosjačenjem“.

Došiel do jeho paláca a povedal mu, ako sa veci majú, a **prosil** ho, aby vo svojej láskavosti zoslal dážď na jeho krajinu. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 98)

*Otišao je u njegovu palaču i ispričao mu kako stvari stoje i **molio** ga da u svojoj dobroti pošalje kišu na njegovu zemlju.*

kikiriki slč. ≠ kikiriki hrv.

Posljednji primjer lažnih prijatelja pronašli smo u *Rječniku hrvatsko – slovačkih međujezičnih homonima*. *Kikiriki* je uzvik kojim se bilježi glasanje pijevca. S druge strane hrvatski leksem *kikiriki* je naziv za „suptropsku i tropsku jednogodišnju biljku uljaricu“ čiji plod se jede (HJP).

A kikiríkanie ešte za tmy. (*V krajine, kde divé mačky dávajú dobrú noc*, 2013, 161)

I kukurikanje u mraku.

Djelomični lažni prijatelji

čas slč. – čas hrv.

Prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) **čas** je imenica muškog roda koja označava „trajanje koje se mjeri u sekundama, minutama, satima, danima, godinama itd“. U hrvatskom imenica **čas** je također muškog roda, ali označava „vrlo kratak odsječak vremena; tren, trenutak“ (Hrvatski jezični portal).

Potrebujem **čas**. (*Umelá hmota*, 2013, 13)

Treba mi **vremena**.

naklonit' sa slč. – nakloniti se hrv.

Definicija glagola **naklonit' sa** prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) glasi: „neprekidnim pomicanjem gornjeg dijela tijela u određenom smjeru približiti se nekome, nečemu, malo se sagnuti“. Glagol **nakloniti se** pak u hrvatskom jeziku znači „sagnuti glavu ili gornji dio tijela u znak poštovanja“ (Hrvatski jezični portal). Kada pogledamo definicije glagola u hrvatskom i slovačkom jeziku možemo primijetiti određen stupanj podudarnosti u njihovim značenjima.

Oba glagola označavaju pokret gornjeg dijela tijela u određenom smjeru, ali ono što ih čini djelomičnim lažnim parom je što uz hrvatski glagol *nakloniti se* vežemo konotaciju poštovanja koje iskazujemo samim činom.

Naklonil sa, vyvalil na mňa vypúlene oči a zareval: „Ha! Mladý pán! A čo by si chcel byť? Ha? Básnik!“ (Umelá hmota, 2013, 13)

Nagnuo se, izbuljio oči prema meni i zaurloao: „Ha! Mladi gospodine! A što biste htjeli biti? Ha? Pjesnik!?”

umýt' slč. – umiti hrv.

Prema KSSJ (2003) glagol **umýt'** znači „ukloniti nečistoće vodom ili drugim sredstvima“. U hrvatskom jeziku **umiti** ima značenje „vodom oprati lice ili ruke“ (Hrvatski jezični portal). Kao i u prethodnom primjeru, ovdje isto postoje razlike u značenjima hrvatskog i slovačkog leksema koje ih čine djelomičnim lažnim parom. Oba glagola se referiraju na pranje vodom, ali hrvatski glagol umiti konkretizira radnju i ograničava ju na pranje lica ili ruku.

Na ďalšej hodine angličtiny som nebol celkom v poriadku, lebo som s otcom dlho do noci **umýval** plastové tácky. (Umelá hmota, 2013, 16)

*Na sljedećem satu engleskog se nisam baš osjećao dobro, jer sam s ocem do kasno u noć **prao** plastične podmetače.*

brloh slč. – brlog hrv.

Oba leksema označavaju mjesto gdje životinje borave, njihovo stanište, no u njihovim značenjima postoji mala razlika koja ih čini djelomičnim lažnim prijateljima. Prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) imenica ženskog roda *brloh* označava „stanište nekih mesoždera i glodavaca, obično u podzemnom skrovištu“, dok je imenica *brlog* muškog roda i označava mjesto boravka životinje samo tokom zimskog razdoblja. Prema Hrvatskom jezičnom portalu *brlog* je „zatvoreno i zaklonjeno mjesto gdje neke životinje borave i provode zimu“. Hrvatski leksem se najčešće upućuje na *medvjedi brlog*. Leksem koji nam bolje odgovara na značenjskoj razini i s obzirom na kontekst je *jazbina* kojeg Hrvatski jezični portal definira kao „životinjsku nastambu iskopanu u zemlji, izdubenu u drvetu ili skrivenu u stijenama ili pećinama“.

Veľmi rýchlo našli spoločnú reč a hrali sa, až pokiaľ neprišiel čas keď sa žena i lavica vracali k ich **brlohu**. (*Chlapec a lev*, 2004, 82)

*Brzo su našli zajednički jezik i igrali su se sve dok nije došlo vrijeme kada su se žena i lavica vratile u svoju **jazbinu**.*

bežat' slč. – bježati hrv.

Prema KSSJ (2003) *bežat'* znači „brzo se kretati na nogama, trčati“. Prema Hrvatskom jezičnom portalu *bježati* znači „udaljavati se naglim kretanjem i odmicanjem s mjesta opasnosti“. Oba leksema označavaju brzu, naglu kretnju, ali hrvatski glagol poblize opisuje tu kretnju tako što se ona događa u trenutku neke opasnosti i služi kako bi se udaljili od mjesta na kojoj se opasnost zbiva. Zbog toga hrvatski i slovački glagol pripadaju djelomičnim lažnim prijateljima. Također, njihove razlike opisane su u *Rječniku hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima*.

Keď to pes počul vyskočil z krikov ako strela a **bežal** za svojim pánom s radostnou správou. (*Lunga a Lenga*, 2004, 60)

*Kad je pas to čuo, istrčao je iz grmlja kao strijela i **potrčao** gospodaru s radosnom viješću.*

7.3.3. Prevođenje frazema

Pavlović (2015: 88) u svojoj knjizi *Uvod u teorije prevođenja* definira frazem kao „skup riječi s ustaljenim značenjem koje je bar donekle različito od zbroja značenja svake pojedine riječi koje su njegove sastavnice“. Ono što je specifično za frazeme je da se oni sastoje od određenih riječi koje su poredane određenim redoslijedom.

Prema Vidović Bolt (2006: 63) „čvrsta struktura, reproduktivnost, formalno ustrojstvo, idiomatičnost, slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje, metaforičnost i otežano prevođenje na drugi jezik“ osnovna su obilježja frazema.

Baker (1992: 58-93) navodi postupke za prevođenje frazema (prema Pavlović 2015: 88):

- 1) *Upotreba postojećeg frazema slične forme i sadržaja*
- 2) *Upotreba postojećeg frazema sličnog sadržaja, a različite forme*
- 3) *Parafraza*

- 4) *Potpuno izostavljanje frazema*
- 5) *Doslovan prijevod izvornog frazema*
- 6) *Kompenzacija*

Čagalj i Svítková (2014) izdvaja četiri tipa frazeološke ekvivalencije: „potpuna, djelomična, samo semantička i nulta ekvivalencija“. O potpunoj ekvivalenciji govorimo kada imamo podudaranje na leksičkoj, gramatičkoj i semantičkoj razini, te na razini slikovitosti i planu izraza. Djelomična ekvivalencija se ostvaruje kada postoje određena odstupanja među frazemima, bilo to na formalnom, semantičkom, pragmatičkom, stilističkom ili nekom drugom planu. Tu možemo svrstati frazeme koji pokazuju nepodudarnost leksičkog sastava, morfološku i ortografsku nepodudarnost, sintaktičku nepodudarnost, semantičku nepodudarnost ili kombinaciju ovih podudarnosti. Sljedeći tip je samo semantička ekvivalencija koja obuhvaća frazeme kojima se značenje samo približno podudara. Takvi frazemi često odražavaju leksičku nepodudarnost i nepodudarnost u vidu slikovitosti. Posljednja je nulta ekvivalencija, a kao što i njen sam naziv govori to su frazemi koji nemaju svog frazemskog para u drugom jeziku.¹⁵

Prevođenje ustaljenih jezičnih izraza odnosno frazema vrlo je složeno, a jake kolokacijske veze među riječima koje ga sačinjavaju još nam više otežavaju sam proces prevođenja. Izdvojili smo nekoliko frazema koje smo pronašli prilikom prevođenja, te u nastavku navodimo primjere rečenica sa slovačkim frazemima i naš prijevod. Frazeme smo odredili prema tipu ekvivalencije kojem pripadaju. Pokraj rečenice u izvorniku napisali smo naziv pripovijetke u kojoj se nalazi. Značenja slovačkih frazema preuzeli smo s portala Jezikoslovnog Instituta Ľ. Štúra (Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV). Značenja hrvatskih frazema preuzeli smo s Hrvatskog jezičnog portala.

ne(po)hnúť ani prstom (ne raditi ništa) - nije ni (malim) prstom maknuo (nije baš ništa uradio)

Ak ti nedonesiem dary, **nehneš** pre mňa **ani prstom**?! (*Ako vznikla púšť*, 2004, 100)

*Ako ti ne donesem darove, **nećeš ni prstom mrdnuti** za mene?!*

Postupak prevođenja kojim smo se vodili je upotreba postojećeg frazema slične forme i

¹⁵ <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/view/115/190/8680> (30.5.2024.)

sadržaja. Osim što se ova dva frazema podudaraju u formi i sadržaju, oni se također podudaraju na strukturnoj i leksičkoj razini, pripadaju istom stilskom registru, te imaju isto značenje i sliku, onom što Vidović Bolt (2018: 349) naziva potpuno ekvivalentnim frazemima.

nájst' spoločnú reč (dogovoriti se) - naći zajednički jezik (sporazumjeti se)

Veľmi rýchlo **našli spoločnú reč** a hrali sa až pokiaľ neprišiel čas keď sa žena i levica vracali k ich brlohu. (*Chlapec a lev*, 2004, 82)

*Brzo su **našli zajednički jezik** i igrali se sve dok nije došlo vrijeme kada su se žena i lavica vratile u svoju jazbinu.*

Prilikom prvog čitanja, odmah nam je bilo jasno da ćemo u našem prijevodu koristiti frazem *naći zajednički jezik*. Razlika u formi ovih dvaju frazema je što Slovaci pronalaze zajedničku riječ, a Hrvati pak *jezik*. Doduše slovački leksem *reč* ima i značenje *jezik*. Što se tiče sadržaja, vidimo da značenje ovih dvaju frazema nije jednako, ali je vrlo slično. Glagoli *dogovoriti se* i *sporazumjeti se* su bliskoznačnice. S obzirom na malu nepodudarnost na razini značenja, ova dva frazema pripadaju tipu djelomične ekvivalencije.

deň čo deň (stalno) – iz dana u dan; dan za danom (svakodnevno, danomice, svaki dan)

Tak to šlo **deň čo deň**. (*Chlapec a lev*, 2004, 82)

*Tako je to išlo iz **dana u dan**.*

Na prvi pogled možemo uočiti sličnosti između slovačkog i hrvatskog frazema, ne samo u formi već i u sadržaju. Oba upućuju na nešto što se odvija stalno, svakim danom. Bez puno razmišljanja, odlučili smo se za frazu *iz dana u dan*. Sintaktička razlika među njima je očita, te stoga pripadaju djelomično ekvivalentnim frazemima. U slovačkom frazemu imamo česticu *čo* i imenice u nominativu (*deň*), dok hrvatski frazem započinje prijedlogom *iz* koji zahtijeva imenicu u genitivu (*dana*), te se nastavlja prijedlogom *u* i završava imenicom u nominativu (*dan*).

čo mu sily stačia (jako) – koliko ga noge nose (najbrže što može)

Amwati sa pod'akoval a utekal na svoje polička, **čo mu sily stačili**. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 99)

Amwati se zahvalio i otrčao do svojih polja koliko su ga noge nosile.

U ovom primjeru koristili smo frazem sličnog sadržaja, ali različite forme. Čim smo prepoznali slovački frazem, nismo previše razmišljali i sjetili smo se hrvatskog frazema *koliko ga noge nose*. Razlike među frazemima su vrlo očite, ne samo u njihovom leksičkom sastavu, već i u značenju. S obzirom da se frazem direktno odnosi na glagol koji mu prethodi, možemo zaključiti da ima određenu funkciju intenzifikatora samog glagola. Pretraživanjem po internetu pronašli smo da se uz ovaj slovački frazem često koriste glagoli poput *bojovat'* (boriti se), *šit'* (šiti), *bežat'* (bježati), *brat'* (uzimati), *cvičit'* (vježbati), *hladovat'* (gladovati) itd. Međutim, hrvatski frazem je usko povezan uz glagole kretanja poput *trčati* ili *bježati*, što se može zaključiti iz njegovih sastavnica. Obzirom da se slovački frazem referira na glagol *utiect'*, kojeg smo mi preveli glagolom kretanja, odlučili smo upotrijebiti frazem *koliko ga noge nose*. Smatramo kako će hrvatskom čitatelju prenijeti jednaku poruku, kao što frazem *čo mu sily stačia* prenosi slovačkom. Ovdje se radi o samo semantičkoj ekvivalenciji jer frazemi imaju približno jednako značenje, a primjetna je njihova nepodudarnost na razini leksika i slikovitosti. Osim frazema mogli smo upotrijebiti sintagmu *iz petnih žila* koja prema Hrvatskom jezičnom portalu znači „svom snagom“.

byť pravou rukou (najbolji pomoćnik, suradnik) – biti, postati desna ruka (oslonac, glavna pomoć)

Byť stvoritel'ovou **pravou rukou** bola ťažká práca a vyžadovala si veľa odpočinku. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 98)

Biti stvoriteljeva **desna ruka** bio je težak posao i zahtijevao je puno odmora.

Ponovo smo s lakoćom preveli frazem iz izvornog u ciljni tekst. *Byť pravou rukou* označava

najboljeg pomoćnika ili suradnika. *Biti nečija desna ruka* znači biti glavna pomoć toj osobi ili njen oslonac. Ovo je još jedan primjer djelomične ekvivalencije zato što hrvatski frazem sadržava značenje „oslonac“ za razliku od slovačkog frazema. Osim toga frazemi se razlikuju i po padežima (instrumental vs. nominativ).

prebúdzat' k životu (oživjeti) – vratiti u život (izliječiti, okrijepiti)

Len čo otvoril vráta, spustil sa dážd' a on len s úžasom sledoval, ako sa cela krajina naokolo **prebúdzá k životu** a ako voda dáva silu jeho rastlinám. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 99)

*Čim je otvorio kapiju, počela je kiša i on je zadivljeno promatrao kako se cijeli krajolik oko njega **vraća u život** i kako voda daje snagu njegovim biljkama.*

Niti kod ovog primjera nismo imali problema s prijevodom. U hrvatskom jeziku postoji frazem *vratiti u život* koji prema Hrvatskom jezičnom portalu ima značenje „izliječiti; okrijepiti“ i „oporaviti se, vratiti se u dobro prijašnje stanje“ (Menac, Fink Arsovski, Venturin 2014: 725). Prema KSSJ (2003) slovački frazem znači „oživjeti“. Oni pripadaju djelomično ekvivalentnim frazemima jer postoje nepodudarnosti na leksičkoj i sintaktičkoj razini. *Prebúdzat' k životu* smo, osim ekvivalentnim frazemom, mogli prevesti glagolom *buditi*, pa bi tad rečenica izgledala ovako: *Čim je otvorio kapiju, počela je kiša i on je zadivljeno promatrao kako se cijeli krajolik oko njega **budi** i kako voda daje snagu njegovim biljkama*. U tom slučaju došlo bi do potpunog izostavljanja frazema, no obzirom da u hrvatskom postoji frazem slične forme i sadržaja, smatrali smo kako taj prijevodni postupak ne bi bio u tolikoj mjeri adekvatan.

(ako) na potvoru (namjerno, u inat) – kao za vruga (kao za inat)

Ako na potvoru, však jednej z nich padol do vody kráľov najobl'úbenejší šperk. (*Prečo ženy nenosia brady*, 2004, 104)

Kao za vruga jednoj od njih je pao u vodu kraljev najdraži komad nakita.

Nastavljamo s još jednim primjerom djelomično ekvivalentnih frazema. Prema Vidović Bolt (2018: 349) to su frazemi koji su „međusobno podudarni na planu slike i značenja, ali u manjoj ili većoj mjeri različiti na leksičkoj i strukturnoj razini te drukčiji po stilskoj obilježenosti“. Leksička razina se razlikuje tako što u hrvatskom frazemu imamo imenicu *vrag*, a u slovačkom imenicu *čudovište*. Prema KSSJ (2003) *potvora* je „ružno, odvratno stvorenje, čudovište“. Prilikom prijevoda nismo imali problema jer smo se odmah sjetili odgovarajućeg frazema, ali on nije zabilježen na Hrvatskom jezičnom portalu, pa smo posegli za Hrvatskim frazeološkim rječnikom prema kojem *kao za vraga* znači „kao za inat“ (Menac, Fink Arsovski. Venturin 2014: 670).

obrátit'/ prevrátit' niečo hore nohami (bacati uokolo, napraviti nered) ≠ okrenuti sve naglavce (pren. početi ili učiniti sve iz temelja drugačije)

ani stopy (izgubljeno je, nema ga) – ni traga ni glasa (nema vijesti, ništa se ne zna)

Vojaci prehladali všetky chalupy do poslednej, ba **prevrátili hore nohami** aj všetky stajne a sýpky ale po zlatom kruhu nikde **ani stopy**. (*Prečo ženy nenosia brady*, 2004, 104)

Vojnici su pretražili kućice sve do zadnje, čak su **prevrtali** sve staje i žitnice, ali zlatnom krugu nije bilo **ni traga**.

Sljedeća rečenica koju analiziramo sadržava dva para frazema. Pročitavši frazem *prevrátit' niečo hore nohami* svojom formom nas je podsjetio na sličan frazem u hrvatskom jeziku *okrenuti sve naglavce*, te smo se odlučili za taj prijevod. *Prevratit' niečo hore nohami* prema KSSJ (2003) znači „bacati uokolo“. Prema Hrvatskom jezičnom portalu *okrenuti sve naglavce* sadržava preneseno značenje „početi ili učiniti sve iz temelja drugačije“. Vidjevši definicije obaju frazema shvatili smo kako je naš prijevod pogrešan, te da su oni zapravo lažni prijatelji, a sličnost u njihovoj formi nas je navela na krivi trag. Zatim smo pokušali pronaći ekvivalent koji bi odgovarao značenju slovačkog frazema, no ubrzo smo shvatili kako mu se za sada nije pronašao frazemski pandan u hrvatskom jeziku što nas navodi na zaključak da se radi o nultoj ekvivalenciji među frazemima. Zbog toga smo morali upotrijebiti postupak parafraze. Umjesto frazema odlučili smo se za glagol *prevrtati* koji prema Hrvatskom jezičnom

portalu u prenesenom smislu znači „ispremetati, preturiti, pretražiti“. Prilikom prevođenja drugog frazema nismo imali problema. *Any stopy* znači da je nešto izgubljeno, da nečega nema (KSSJ 2003), dok hrvatski frazem *ni traga ni glasa* upućuje na nedostatak informacija o tom čega nema (HJP). Odlučili smo se preuzeti samo dio *ni traga* kako bi na leksičkoj i strukturalnoj razini što bolje odgovarao slovačkom frazemu. Drugi primjer pripada djelomično ekvivalentnim frazemima zbog nepodudarnosti na leksičkoj razini.

chlapská reč (izravan, hrabar način izražavanja mišljenja) – nevezan razgovor (izravno razmjenjivanje misli, stavova o različitim temama, razgovor koji se razvija sam od sebe i po nahodjenju onih koji ga vode, bez unaprijed ugovorene teme, trajanja)

Pili s otcom palmové víno a viedli **chlapské reči**. (*Umelá hmota*, 2013, 13)

On i otac su pili palmino vino i otvoreno su razgovarali.

Frazem *chlapská reč* bio je najteži za prevesti. Prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) on označava „izravan, hrabar način izražavanja mišljenja“. Na Hrvatskom jezičnom portalu pronašli smo frazem *nevezan razgovor* koji znači „izravno razmjenjivanje misli, stavova o različitim temama, razgovor koji se razvija sam od sebe i po nahodjenju onih koji ga vode, bez unaprijed ugovorene teme, trajanja itd.“. Koristeći ovaj frazem, rečenicu smo preveli na sljedeće načine: „On i otac su pili palmino vino i nevezano su razgovarali“ i „On i otac su pili palmino vino i vodili su nevezan razgovor“. Nijedan od ova dva načina nije nam zvučao ispravno. Smatramo kako frazem *nevezan razgovor* ima suženu uporabu, te da hrvatskom čitatelju ne bi bilo jasno značenje samog frazema, pa tako ni poruka koju bi on trebao prenijeti. Nismo pronašli ekvivalentan frazem koji bi odgovarao slovačkom frazemu *chlapská reč* i koji bi funkcionirao u ciljnom tekstu. Slijedom toga odlučili smo se parafrazirati izvorni tekst i upotrebom drugih jezičnih sredstava prenijeti sličnu misao. Frazemi *chlapská reč* i *nevezan razgovor* određeni su samo semantičkom ekvivalencijom jer se njihova podudarnost očituje samo na semantičkoj odnosno značenjskoj razini.

čosi mu behá po rozume (misliti na nešto) - ide (mi, ti, mu itd.), mota (mi, ti, mu itd.) se po glavi (pada mi na pamet, muči me kao misao, nosim u mislima // obično za neku trajniju i duže zasnovanu ideju)

Amwatimu sa to cele veľmi nevidelo: susedovi zoschla celá úroda a jemu teraz **behá po rozume** par mizerných plodov manga! (*Ako vznikla púšť*, 2004, 100)

*Amwatiju to nije imalo smisla: susjedov se cijeli urod osušio i sada **razmišlja** o nekoliko pišljivih manga!*

Zadnji frazem koji ćemo analizirati je *behat' po rozume* koji u doslovnom prijevodu zvuči *trčati po umu*. Prema KSSJ (2003) frazem se koristi kada se želi reći da netko misli na nešto. U hrvatskom jeziku pronašli smo frazem koji mu je sličan po formi i sadržaju, a to je frazem *motati se po glavi*. *Behat' po rozume* i *motati se po glavi* pripadaju djelomično ekvivalentnim frazemima, a to potvrđuje njihova podudarnost na razini slike i plana. U našem prijevodu odlučili smo se umjesto frazema koristiti glagol *razmišljati* zato što postoji malo odstupanje u značenjima hrvatskog i slovačkog frazema. Hrvatski frazem određuje to što se on koristi u situacijama kad je ideja o kojoj se promišlja dugotrajnija, odnosno kada osoba duže vrijeme razmišlja o samoj ideji (HJP). S obzirom da neposredno ispred frazema imamo prilog *sada* koji upućuje da je ideja nastala u trenutku, smatrali smo da je najprikladnije rješenje izostaviti frazem i zamijeniti ga hrvatskim glagolom.

7.3.4. Prevođenje kulturema

Prevođenje elemenata kulture je uvijek izazovan posao za prevoditelja jer su pojam polaznog jezika i leksem kojim se oni izražavaju često posve nepoznati u ciljnoj kulturi. Kulturno specifične elemente možemo pronaći u svim aspektima društvenog života, a što je ciljna kultura manje upoznata s kulturom polaznog jezika, to je proces prevođenja puno teži (Pavlović 2015:39). Također, Pavlović (2015: 40) naglašava da kulturna specifičnost pojmova „postaje očita tek u dodiru s drugom kulturom koja taj pojam ne poznaje“.

Marek Vadas je u svojim pripovijetkama pisao o afričkoj kulturi na slovačkom jeziku, za slovačkog čitatelja, što znači da su elementi specifični za afričku kulturu već preneseni u slovačku kulturu. Najčešće prilikom prijevoda određenog teksta, uz prijevod s polaznog jezika

prevodi se i njegova kultura. U našem slučaju ciljni jezik i ciljna kultura su jednaki, no polazni jezik i izvorna kultura se razlikuju. S obzirom da je izvorni tekst napisan na slovačkom jeziku, osim elementa afričke kulture, pronašli smo i elemente slovačke kulture. Pedersen (2007: 2, 10-11) je podijelio kulturne reference na unutarjezične kojima pripadaju frazemi i poslovice i izvanjezične koji se odnose na kulturne realije (prema Čagalj 2022: 50). U Vadasovim pripovijetkama izvanjezičnim elementima pripadaju afrički kulturemi koji upućuju na stvarnost života u Africi, a unutarjezični elementi poput frazema upućuju na slovačku kulturu.

Odlučili smo izdvojiti samo one kultureme koji pripadaju afričkoj kulturi iz razloga što je autorov cilj bio približiti afričko poimanje stvarnosti slovačkom čitatelju, što nas je navelo da i mi prioritiziramo afričke kultureme nad slovačkim. Prilikom analiziranja vodili smo se Ivirovim (1987) postupcima za prevođenje elemenata kulture (prema Pavlović 2015: 73) :

- 1) *Posuđivanje ili preuzimanje*
- 2) *Doslovan prijevod ili kalk*
- 3) *Kulturni ekvivalent ili zamjena*
- 4) *Objašnjenje*
- 5) *Izostavljanje*
- 6) *Neologizam*
- 7) *Kombinacija dvaju ili više postupaka*

Vzal hrbáčovo telo a vyniesol ho do koruny neďalekého **mangovníka**. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 100)

Uzeo je grbavčevo tijelo i odnio ga na krošnjju obližnjeg mangovca.

Mangovník je naziv za stablo manga, a KSSJ (2003) ju definirao kao „tropsko drvo sa slatkim mesnatim plodovima“. Hrvatski ekvivalent je leksem *mangovac*. Jedina razlika koju vidimo između ova dva leksema je promjena u tvorbi riječi, što upućuje na prijevodni postupak posuđivanja. S obzirom da je u hrvatskom jeziku već postojao leksem *mangovac*, koji je nastao preuzimanjem strane riječi, nismo previše dvojili oko prijevoda.

Bolo pravé poludnie, nemal nič na robote, a tak len driemal a vychutnával si pohodu v tieni **magrovov**. (*Prečo má krokodil zrohovatenu kožu*, 2004, 35)

Bilo je točno podne, nije imao što za raditi, pa je samo drijemao i uživao u spokoju u hladovini mangrova.

Imamo istu situaciju kao i u prethodnom primjeru. Prema KSSJ (2003) *mangrovy* označavaju tropsku drvenastu vegetaciju koja se nalazi na močvarnom području morske obale. Na Hrvatskom jezičnom portalu definicija *mangrova* je „vegetacija zaklonjenih muljevutih obala tropskih i suptropskih mora, blizu riječnih ušća“. Nismo se previše dvoumili, te smo se odlučili koristiti leksem koji već postoji u hrvatskom jeziku.

Jedného sparného dna, keď väčšina zvierat spala v tieni a žiadnej zo želiem sa nechcelo ani loviť, šla znudená hyena **bušom**. (*Ako získal leopard svoje škrvny*, 2004, 12)

Jednog sparnoga dana, kada je većina životinja spavala u hladu, a nijedna od zvijeri nije htjela ni loviti, kroz buš je prošetala hijena koja se dosađivala.

Prema KSSJ (2003) *buš* je posuđenica iz engleskog jezika i označava „tropski grm koji voli sušu i javlja se uglavnom u južnoj Africi i Australiji“. Nismo pronašli da je ista posuđenica ušla u hrvatski jezik, pa smo u prvoj verziji prijevoda koristili leksem *grm*. Shvatili smo kako se na taj način gubi lokalni kolorit jer je *buš* posebna vrsta grma karakteristična za afričko podneblje, dok je *grm* biljka koju možete pronaći svugdje. Stoga smo se odlučili preuzeti leksem, a kako su slovački i hrvatski dva slična jezika, nije bilo potrebe dodatno prilagođavati pravopis.

Zastavila sa pod **chlebovníkom** a škrvny na tele jej od zlosti praskli a ešte viac ju zohavili. (*Ako získal leopard svoje škrvny*, 2004, 13)

Zastala je pod kruhovcem a pjege na njenom tijelu su popucale od ljutnje i još je više unakazile.

Zatim imamo primjer doslovnog prijevoda koji se udomaćio u ciljnom jeziku. Prema Pavlović (2015: 75) doslovan prijevod ili kalk nastaje doslovnim prijevodom izvornog kulturnog

specifičnog pojma u ciljni jezik i prilagođava se njegovim jezičnim normama. Prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) *chelbovnik* je „vrstama bogat rod masivnog drveća iz porodice dudova, porijeklom iz jugoistočne Azije i Polinezije“, a na Hrvatskom jezičnom portalu smo pronašli da je *kruhovac* „tropski biljni rod, iz porodice dudova“, te da su njegovi plodovi sačinjeni od spužvasta mesa i sadržavaju škrob.

Ked' mam hlad, zavedie ma na miesto, kde práve zo zeme vyrástlo čerstvé divé **huckleberry**. (*V krajine, kde divé mačky dávajú dobrú noc*, 2004, 163)

*Kad ogladnim, odvede me na mjesto gdje su svježe **huckleberry** upravo izrasle iz zemlje.*

Huckleberry je vrsta bobica koje su jestive i izgledom podsjećaju na borovnice.¹⁶ U Africi su prisutne dvije vrste biljke *Huckleberry*: *Solanum scrabum* i *Solanium nigrum*. *Solanium scrabum* je vrlo rasprostranjena vrsta koja se koristi u mnogobrojne svrhe poput hrane kao lisnato povrće, kao lijek i kao izvor boje za tintu.¹⁷ U zapadnoj središnjoj Africi, točnije u Kamerunu postoji kultura lisnatog povrća pod nazivom *Garden Huckleberry* ili *Njama Njama*.¹⁸ S obzirom da je to specifična vrsta koja se ne može pronaći na hrvatskom podneblju, najispravniji postupak prevođenja je preuzimanje leksema iz izvornog jezika. Da smo se odlučili prevesti kulturem *huckleberry* s hrvatskim leksemom *borovnica*, izgubio bi se lokalni kolorit.

„Good night, **bushcat!**“ (*V krajine, kde divé mačky dávajú dobrú noc*, 2004, 161)

„Laku noć, **bushcat!**“

Imamo još jedan primjer preuzimanja elementa iz polaznog jezika. U Africi *bushcat* je naziv za servala. Afrički serval je vrsta male mačke koja voli vodu, te su zbog toga njena staništa riječni ekosustavi, visoke travnate savane, obalna područja i otvoreni travnjaci Sjeverne Afrike.

19

¹⁶ <https://www.britannica.com/plant/huckleberry> (14.5.2024.)

¹⁷ <https://link.springer.com/article/10.1007/s10722-007-9248-z#citeas> (14.5.2024.)

¹⁸ <https://trueloveseeds.com/products/njama-njama-garden-huckleberry> (14.5.2024.)

¹⁹ <https://www.wildvoyager.com/blog/small-cat-species-of-africa/> (14.5.2024.)

A ty, Lenga, pòjdeš zatiaľ kúpiť tri **kalabašy palmového vína**. (*Lunga a Lenga*, 2004, 60)

...a ti, Lenga, ti ćeš otići i kupiti za sada tri **kalabaša palminog vina**.

Zatim imamo primjer kulturema koji je nastao doslovnim prijevodom iz polaznog u ciljni jezik. Palmino vino je alkoholno piće koje je napravljeno fermentacijom soka raznih vrsta palmi poput palmine, kokosove palme i datulje. Konzumira se u raznim dijelovima Afrike, Južne Amerike, Kariba, Južne i Jugoistočne Azije, te Mikronezije.²⁰ Kalabaš je vinova loza koja se uzgaja zbog svojih plodova koji se koriste za izradu posuda. Biljka ima brojne nazive, a jedan od njih je *tikvica za bocu*.²¹

Obrovské sucho zničilo celú úrodu, vyschol **maniok**, orechy aj obilie. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 98)

*Velika suša uništila je cijeli urod, **manioka**, orasi i žitarice su se osušile.*

Prema KSSJ (2003) *maniok* je „tropski grm sa škrobnim gomoljima“. Prema HJP *manioka* ili *kasava* je „biljka iz porodice mlječika“. Biljka je raširena u tropskom dijelu Južne Amerike i na Karibima, a u Afriku su je donijeli trgovci robljem u 16. stoljeću.²² S obzirom da leksem već postoji u hrvatskom jeziku, zaključujemo da je nastao preuzimanjem i postao posuđenica. Odlučili smo koristiti jednak naziv kao i autor u polaznom tekstu. Jedina prilagodba leksema je vidljiva u gramatičkom rodu.

7.4. Gramatička razina prijevodne analize

Prema Iviru (1978: 67) gramatička razina prijevodne analize služi za utvrđivanje odnosa korespondencije među jedinicama dvaju jezika i postiže se kontrastivnom analizom tih jezika. Autor (ibid.) definira korespondente kao „jezične jedinice dvaju jezika koje funkcioniraju na

²⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Palm_wine (19.5.2024)

²¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Calabash#cite_note-3 (19.5.2024)

²² <https://hr.wikipedia.org/wiki/Manioka> (19.5.2024)

identičan način kao nosioci jednakog značenja u dva teksta koji stoje u odnosu prijevodne ekvivalencije“. Gramatičku analizu dijeli se na morfološku i sintaktičku, te smo ju tim redosljedom i prikazali.

7.4.1. Morfološka analiza

Transpozicija, prema Iviru (1978: 70), ključni je morfološki postupak u prevođenju koji uključuje „prebacivanje jedne gramatičke jedinice izvornoga jezika u neku drugu gramatičku jedinicu u jeziku-cilju“. Ovaj proces ne uključuje samo promjenu oblika riječi, nego često i promjene u vrsti riječi, padežu, rodu, broju ili glagolskom obliku kako bi se, osim značenja polaznog teksta, osigurala prirodnost i gramatička ispravnost ciljnog teksta.

Pastier si teda naložil päťdesiat vriec obilia a **pobral sa** domov. (*Kol'ko hviezd je na nebi*, 2004, 78)

*Tako je pastir natovario pedeset vreća žita i **otišao** kući.*

A **snažili sa** zebriu chytiť. (*Ako získal leopard svoje škrvny*, 2004, 13)

*I **pokušali su** uhvatiti zebriu.*

Povratni glagoli u slovačkom jeziku koriste se često, slično kao i u mnogim slavenskim jezicima. Oni uključuju povratnu zamjenicu *sa* koja se dodaje glagolu kako bi se označila povratnost radnje. Prema KSSJ (2003) *pobrat' sa* je povratni glagol koji znači „krenuti nekamo hodati ili putovati“. U našem prijevodu koristili smo glagol *otíci* koji u hrvatskom jeziku nije povratan, te smo morali ukloniti povratnu zamjenicu. U drugom primjeru imamo glagol *snažit'*, koji, kada je povratan, označava želju ili težnju da se nešto napravi, postigne. Mi smo ga preveli nepovratnim glagolom *pokušati* i isto kao i u prethodnom primjeru, izostavili smo povratnu zamjenicu.

Hroch **zlikvidoval** niekoľko stohov suchej trávy, ale **sedel** pri nej na zadku a nikoho **neotravoval**. (*Prečo má slon také malé oči*, 2004, 41)

*Nilski konj **je likvidirao** nekoliko stogova suhe trave, ali **sjedio je** na stražnjici pored nje i nikome **nije smetao**.*

Serval Nenepetro **mal** dve nádherné dcéry. (*Lunga a Lenga*, 2004, 59)

*Serval Nenepetro **imao je** dvije lijepé kćeri.*

U hrvatskom i slovačkom jeziku perfekt čine glagolski pridjev radni i prezent pomoćnog glagola *biti*. Unatoč ovoj sličnosti, postoji značajna razlika u upotrebi pomoćnog glagola, posebno u trećem licu. U hrvatskom jeziku, tvorba perfekta dosljedno uključuje pomoćni glagol *biti* u svim osobama i brojevima. To znači da se u trećem licu jednine i množine koriste oblici "je" za jedninu (npr., "On je pročitao knjigu") i "su" za množinu (npr., "Oni su pročitali knjigu"). Nasuprot tome, u slovačkom jeziku perfekt u trećem licu jednine i množine formira se bez upotrebe pomoćnog glagola *byť* (biti). Dakle, kako bi prijevod bio gramatički točan, morali smo hrvatskim glagolima dodati pomoćni glagol *biti*.

A obchodník **súhlasil**. (*Kol'ko hviezd je na nebi*, 2004, 77)

*I trgovac **pristade**.*

Odvetil nahnevane obchodník a **chcel** sa pobrat' preč, keď ho **zastavil** jeden zo zvedavcov. (*Kol'ko hviezd je na nebi*, 2004, 77)

*Ljutito odgovori trgovac i **htjede** otići kad ga jedan od znatiželjnika **zaustavi**.*

U hrvatskom i slovačkom sustavu postoji razlika koja se očituje u broju glagolskih vremena. U hrvatskom ih imamo sedam (pluskvamperfekt, aorist, perfekt, imperfekt, prezent, futur prvi, futur drugi), za razliku od slovačkog koji broji samo tri (prezent, perfekt, futur). Ovdje se dogodila promjena u glagolskim oblicima korištenim u polaznom i ciljnom jeziku. *Súhlasil*, *chcel*, *zastavil* su glagoli u perfektu 3. l. jd. m.r. koje smo mi preveli aoristom *pristade*, *htjede*, *zaustavi*. U svakodnevnom jeziku upotreba aorista nije toliko učestala, ali je postojana. Češće se koristi u pisanome jeziku, pa ga tako možemo pronaći u književnosti, posebno starijoj.

Koristi se u pripovijedanju prošlih događaja te „izriče apsolutnu prošlost pri živom predočivanju prošlih događaja“ (Raguž 2010: 221).

Žena bola zúfala, pretože **po diet’ati túžila** ako po ničom inom. (*Prečo sa strieda deň a noc*, 2004, 107)

Žena je bila očajna jer je željela dijete više od ičeg.

Zatim imamo primjer transpozicije u kojoj je došlo do promijene padeža. U slovačkoj rečenici imamo glagol *túžiť* koji ima značenje hrvatskog glagola *željeti*. U pravilu uz glagol *túžiť* obično imamo prijedloge *za* ili *po*. Prijedlog *za* iziskuje imenicu u instrumentalu, dok prijedlog *po* upućuje na uporabu lokativa, što je i vidljivo u primjeru iznad *túžiť po diet’ati*. U hrvatskom jeziku glagol *željeti* traži imenicu u akuzativu, pa smo u skladu s tim napravili prilagodbu u prijevodu i imenicu napisali u odgovarajućem padežu *željela je dijete*.

Na všetko pozná odpoveď, a preto má v škole **patričný rešpekt**. (*Umelá hmota*, 2013, 14)

Na sve zna odgovor, zbog čega ga svi u školi poštuju.

U sljedećem primjeru transpozicije došlo je do promjene vrste riječi. Na kraju rečenice u izvorniku imamo imenicu *rešpekt* koju na hrvatski prevodimo imenicom *poštovanje*. Ispred nje stoji pridjev *patričný* koji prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) znači onaj koji odgovara okolnostima, situaciji, kriterijima. Mogli bi ga prevesti kao *odgovarajući*, *prikladan* ili *adekvatan*. U doslovnom prijevodu rečenica bi izgledala ovako: *Na sve zna odgovor i zbog toga u školi ima odgovarajuće poštovanje*. Čak i da koristimo *prikladan* ili *adekvatan* umjesto *odgovarajući*, rečenica ne bi imala smisla. Stoga smo se odlučili rečenicu preoblikovati, a da i dalje zadrži jednako značenje kao i u izvorniku. Umjesto imenice *poštovanje* koristili smo glagol *poštovati* koji smo pobliže obilježili dodavši zamjenicu *ga* i zamjenicu *svi*. Smatrali smo da ako naglasimo da *ga sva djeca u školi poštuju*, da ćemo se na taj način približiti značenju slovačkog pridjeva *patričný*. Također imamo uzročni veznik *zbog čega* koji upućuje na prvi dio rečenice u kojem se objašnjava zašto on ima poštovanje svih u školi.

Byť stvoriteľovou **pravou rukou** bola ťažká práca a vyžadovala si veľa odpočinku. (*Ako vznikla púšť*, 2004, 98)

*Biti stvoriteljeva **desna ruka** bio je težak posao i zahtijevao je puno odmora.*

Môj otec bol **majstrom** medzi smetiarmi. (*Umelá hmota*, 2013, 7)

*Moj otac je bio **majstor** među smetlarima.*

U prvom primjeru infinitiv glagola *byť* je u funkciji subjekta, zajedno sa svojom imenskom dopunom, dok u drugom primjeru imamo verbum finitum, odnosno kopulu u imenskom predikatu. Kada slovački glagol *byť* ukazuje na pripadnost nečemu, iziskuje imenicu u instrumentalu (*pravou rukou*). U hrvatskom jeziku uz kopulativni glagol *biti* imenska riječ u pravilu dolazi u nominativu, iako se ponekad možemo susresti i s instrumentalom (Silić, Pranjković 2007: 290). U slovačkom jeziku uporaba instrumentala je učestalija, što ga čini manje obilježenim, dok u je hrvatskom jeziku nerijetko riječ o višem stilskom registru.

Vyniesla korytnačku **len tak pre nič za nič** do koruny stromu a potom sa pri kmeni škrekľavo rehotala, pretože korytnačky **nevedia** zliezať zo stromov. (*Ako získal leopard svoje škvrny*, 2004, 12)

*Bez **ikakvog razloga** odnijela je kornjaču na vrh stabla, a onda, **stojeći** kraj debla grohotom se nasmijala jer kornjače **ne mogu** sići s drveća.*

U navedenom primjeru imamo nekoliko promjena koje su se dogodile prilikom prijevoda. *Len tak nič pre nič* je doslovno prevedeno *samo tako ništa za ništa*. Vrlo je jasno da doslovan prijevod nije ispravan. Prema KSSJ (2003) *nič pre nič* je ustaljena fraza koja u slovačkom jeziku znači „bez razloga“, te smo se mi odučili u prijevodu napraviti inverziju i prevesti početak rečenice *Bez ikakvog razloga odnijela je kornjaču...* Ovdje se radi o transpoziciji rečeničnih dijelova. Prema Iviru (1978: 79) „doslovno preslikavanje strukture izvorne rečenice u prijevodu može rezultirati strukturama u jeziku-cilju koje su neovjerene, ili čije je značenje drugačije od značenja paralelnih struktura izvornog jezika, ili pak koje nisu tako prirodan izraz obavijesti koja se prenosi kao što su to bile formalno korespondentne strukture u izvornom

jeziku.“ U nastavku rečenice dodali smo glagolski prilog sadašnji *stojeći*. Glagolski prilog sadašnji „označuje okolnost u obliku radnje koja je istodobna s drugom radnjom“ (Silić, Pranjković 2007: 198). Smatrali smo da nam njegova upotreba u ovom slučaju pomaže kako bi rečenica imala smisla u ciljnom jeziku, ali i da ne dovodi do razlike u sadržaju između ciljnog i polaznog jezika. U zadnjoj promjeni došlo je do odmaka vidljivog u modalnosti glagola. U rečenici na slovačkom, autor je koristio modalni glagol *vediet'* čiji je hrvatski ekvivalent glagol *znati*. Modalni glagoli služe za modifikaciju kakve druge radnje, imaju nepotpuno značenje i stoga traže leksičku nadopunu u vidu infinitiva. Takvi glagoli „uspostavljaju modalni odnos između radnje označene samim glagolom i subjekta“, te uz njih „nužno dolazi dopuna u infinitivu“ (Silić, Pranjković 2007: 185). U ovom primjeru radi se o voluntativnoj modalnosti koja prema Sesar (2009: 27) „izražava različite semantičke nijanse nužnosti, mogućnosti i namjere, odnosno kazivačevo mišljenje o uvjetima ostvarivosti neke situacije“. Glagol *moći* pripada još i modalnim glagolima u užem smislu kojima se „označuje odnos prema kakvoj radnji“ (Silić, Pranjković 2007: 185-186).

7.4.2. Sintaktička analiza

Už ďaleko pred obrovskou bránou ma prvýkrát zasiahol **nepříjemný** závan, ktorého som sa ani po rokoch nedokázal zbaviť. (*Umelá hmota*, 2013, 12)

Još daleko ispred golemih vrata prvi put me zapuhnuo povjetarac neugodnog mirisa kojeg se godinama nisam mogao riješiti.

Ovdje je došlo do dodavanja jedne riječ u ciljni jezik kako bi prijevod imao smisla, što je dovelo do nastanka dodatne gramatičke funkcije koja u rečenici u izvorniku ne postoji. *Nepříjemný* prema SSSJ (2006, 2011, 2015, 2021) znači onaj koji pobuđuje loš osjećaj ili gađenje. Hrvatski ekvivalent je pridjev *neugodan*. Da smo rečenicu preveli *Još daleko ispred golemih vrata prvi put me zapuhnuo neugodan povjetarac kojeg se godinama nisam mogao riješiti* ne bi mogli iščitati da se radi o smradu koji povjetarac nosi sa sobom, a i moramo priznati da rečenica zvuči dosta neprirodno. Stoga, odlučili smo se dodati imenicu *miris*. Samim time promijenili su se gramatički odnosi među riječima u rečenici. U slovačkoj rečenici pridjev *nepříjemný* se odnosi na imenicu *závan* (povjetarac) i on je u službi njenog sročnog atributa. *Závan* i *nepříjemný* su

muškog roda jednine i nalaze se u nominativu. Slaganje imenice i pridjeva u rodu, broju i padežu ga čini sročni atributom. U rečenici na hrvatskom jeziku rečenični članovi koji obilježavaju imenicu *povjetarac* nalaze se iza nje same i zbog toga dolazi do promijene u funkciji koju obnašaju. Pridjev *neugodan* sada se odnosi na imenicu *miris*, za razliku od rečenice u izvorniku gdje se odnosio na imenicu *povjetarac*. Pridjevu je funkcija ostala ista, ali on je sada sročan atribut imenici *miris*. Imenica *miris* vrši funkciju nesročnog atributa i odnosi se na imenicu *povjetarac*. Nesročni atribut „gramatički se ne slaže sa svojom imenicom u padežu i u spoju s njom se ne sklanja. Imenica kao glavni član sintagme ne utječe na oblik atributa pa se takav oblik zavisnosti gramatički iskazuje pridruživanjem“ (Sesar 2018: 33).

Opica sa nervózne strhla, nečakala na nič a zmizla do bezpečia. (*Prečo má krokodil zrohovatenu kožu, 37*)

Majmun se nervozno trznuo, nije čekao ni sekunde i pobjegao je na sigurno.

Sve riječi u rečenici su povezane gramatičkim odnosima. U prvoj rečenici imenica ženskog roda *opica* je u ulozi subjekta, i s predikatima *sa strhla, nečakala, zmizla* se slaže u licu, rodu i broju. Kako bi se i u našem prijevodu predikati slagali sa subjektom u licu, rodu i broju, morali smo se prilagoditi imenici *majmun* koja je u hrvatskom jeziku muškog roda. Morfološka razlika rezultirala je promjenama u sročnosti.

Tešil som sa, ako konečne uvidím tú haldu predmetov, z ktorých si sám budem môcť vyberať, čo sa mi páči. **Vyt'ahovať tie najkrajšie cennosti, ktorými sa budem môcť pýšit' v škole.** (*Umelá hmota, 2013, 12*)

*Veselio sam se što ću konačno vidjeti tu hrpu predmeta iz koje ću moći izabrati ono što mi se najviše sviđa, **one najljepše dragocjenosti, s kojima ću se moći hvaliti u školi.***

Prema KSSJ (2003) *vyt'ahovať* znači „nešto postupno izvaditi vukući“. Hrvatski ekvivalent je glagol *izvući*. Druga rečenica u doslovnom prijevodu izgleda bi ovako: *Izvući najljepše dragocjenosti, kojima ću se u školi moći ponositi*. Prevedena ovako, rečenica zvuči dosta umjetno i ne baš u duhu hrvatskog jezika. Odlučili smo se rečenice spojiti, a to smo mogli

napraviti iz dva razloga. Prvi je jer se sadržaj druge rečenice nadovezuje na sadržaj prethodne. Na sadržajnoj razini saznajemo da će dječak odabrati nešto što mu se sviđa iz velike količine raznih predmeta, odabrane predmete će izvući i zatim ih ponosno nositi u školu. Drugi razlog nam je postojanje glagola *vyberat'* (izabirati) u prvoj rečenici, koji nam omogućava da se *one najljepše dragocjenosti* odnose upravo na njega, a ne na glagol *vyťahovat'* (izvlačiti) s kojim započinje druga rečenica. Ta pojava se naziva izdvojeni ili izolirani rečenični član, kojeg u našem slučaju čini cijela druga rečenica. Prema Sesar (2018: 65) izdvojeni član „semantički pripada osnovnoj rečeničnoj strukturi, ali se iz obavijesnih, emocionalnih ili stilskih razloga oblikuje kao samostalan, uvijek postponiran iskaz, koji pojačava rematski dio rečenice na koju se nadovezuje“. Spajanjem rečenica postigli smo određenu tečnost, a izostavljanjem glagola *vyťahovat'* smatramo da nismo promijenili značenje rečenice u ciljnom jeziku.

Topánky sa mi zabrali do mazľavej hmoty, z ktorej trčali igelitové vrecká najrôznejších farieb. Pod nohami som v tmavej mase nedokázal nič rozoznať. (*Umelá hmota*, 2013, 12)

Cipele su mi utonule u gnjecavu tvar iz koje su virile plastične vrećice raznih boja, a iz te tamne mase nisam mogao ništa razaznati.

U izvornom tekstu imamo napisane dvije rečenice. Poblize ćemo ih analizirati. Prva je zavisnosložena, u kojoj je *Topánky sa mi zabrali do mazľavej hmoty* glavna rečenica. Sastoji se od subjekta *topanky* (cipele), predikata *sa zabrali* (su utonule), objekta u dativu *mi* (meni/mi) i priložne oznake mjesta *mazľavej hmoty* (gnjecavu tvar). Zavisni dio rečenice se odnosi na priložnu oznaku mjesta i poblize ga opisuje, stoga radi se o atributnoj zavisnoj rečenici. One su najbrojnije zavisne rečenice, stoje neposredno iza imenice koju atribuiraju, a imenica može obnašati bilo koju funkciju u glavnoj rečenici (Sesar 2018: 76). Često se dogodi da se atributne rečenice pogrešno identificiraju kao priložne, objektne ili predikatne upravo zbog svojih značenja mjesta, vremena ili uzroka i dakako veznih sredstava (ibid.: 77). Druga rečenica u polaznom jeziku je jednostavna. U njoj imamo neizrečeni subjekt (ja), predikat *nedokazal roznať* (nisam mogao razaznati), objekt u akuzativu *nič* (ništa) i dvije priložne oznake mjesta *v tmavej mase* (u tamnoj masi) i *pod nohami* (pod nogama). U našem prijevodu odlučili smo se pripojiti jednostavnu rečenicu prvoj zavisnosloženoj. Prilikom spajanja rečenica koristili smo suprotni veznik *a* i na taj način stvorili odnos koordinacije među surečenicama. Unutar

prve rečenice i dalje imamo zavisnu surečenicu *iz koje su virile plastične vrećice raznih boja*. Spajanjem smo također izostavili i priložnu oznaku mjesta *pod nohami* jer se iz konteksta može zaključiti da je on hodao po tamnoj masi u koju su mu utonule cipele.

„Počúva jeho piesne aj August?“ (*V krajine, kde divé mačky dávajú dobrú noc*, 2013, 164)

„*Sluša li i August njegove pjesme?*“

Nastavljamo s prijevodom upitne rečenice. Postoje dvije vrste upitnih rečenica koje se oblikuju koristeći se totalnim ili detaljnim pitanjem. U ovom primjeru koristi se totalno pitanje, a ona su karakteristična po tome što sadržavaju odgovor koji samo treba zaniijekati ili potvrditi. Također njihovo obilježje je i uzlazna završna intonacija koja se još zove antikadenca. U hrvatskom jeziku takva forma pitanja nije učestala, za razliku od slovačkog jezika. Upitne rečenice se u hrvatskom jeziku tvore pomoću čestice *li* i silazne intonacije (Sesar 2018: 50).

Jedného dňa sedel na brehu rieky **krokodíl**. (*Prečo má krokodil zrohovatenú kožu*, 2004, 35)

*Jednog dana krokodil je sjedio **na obali rijeke**.*

Posljednji primjer ćemo analizirati u kontekstu teme i reme. Kako bi razumjeli analizu prvo moramo objasniti pojmove. Tema je dio rečenice koji predstavlja ono o čemu se govori, što je već poznato ili smatrano manje važnim od nove informacije. Tema može biti specifični subjekt o kojem se raspravlja ili širi kontekst koji okružuje centralnu informaciju. Rema, s druge strane, predstavlja novu ili fokusiranu informaciju u rečenici. To je ono što se zapravo komunicira o temi, često sadrži ključne informacije koje govornik želi prenijeti (Silić, Pranjković: 2007, 282). Ako se odlučimo da posljednji član u rečenici čini remu dobit ćemo sljedeće:

U rečenici na slovačkom postavljamo pitanje *Tko je jednog dana sjedio na obali rijeke?* Upitna riječ *tko* je rema, a ostatkom pitanja dajemo već poznatu informaciju iz čega proizlazi da taj dio iskaza čini temu. Odgovor na pitanje je *krokodil* koji sačinjava remu, s obzirom da ta sastavnica iskaza pruža novu, do sada nepoznatu informaciju.

U rečenici na hrvatskom, postavljamo pitanje *Gdje je sjedio krokodil jednoga dana?* Kao i u rečenici na slovačkom, za sastavljanje pitanja koristili smo početni dio iskaza. Pitanje sačinjava obavijest poznatu iz konteksta, stoga taj dio iskaza nazivamo tema. Odgovor na pitanje je *na obali rijeke* i samim time taj dio iskaza postaje rema jer njime saznajemo novu obavijest.

Razlog različite teme i reme u rečenicama polaznog i ciljnog teksta je inverzija koju smo mi napravili prilikom prijevoda.

8. Zaključak

Marek Vadas je suvremeni slovački autor koji je svoju fasciniranost Afrikom i afričkom kulturom pretočio u riječi i stvorio brojna umjetnička djela. Prijevodom odabranih pripovijetki htjeli smo približiti njegovu stvaralaštvo hrvatskim čitateljima i uvesti Vadasa kao autora u hrvatski književni prostor. Osim toga, cilj našeg rada bio je prikazati izazove s kojima smo se susreli prilikom prevođenja književnog djela.

Prevođenje se često smatra kao jednostavan i lak posao, pogotovo u očima osoba koje nisu nimalo upoznate s našom strukom. Kako bi se mogla shvatiti opširnost i obuhvatnost prevođenja, potrebni su radovi, poput ovog, koji uključuju analizu samog prijevoda pomoću koje se daje uvid u probleme i poteškoće s kojima se jedan prevoditelj susreće.

U analizi koja je ključni dio ovog rada izdvojili smo primjere iz književnog teksta na slovačkom jeziku i njihov prijevod na hrvatski. Oba jezika pripadaju skupini slavenskih jezika, no to nikako ne olakšava sam proces prevođenja, a ni analizu prijevoda. Upravo lažni privid sličnosti dvaju jezika, često dovodi do pogrešnog prijevoda, a najbolji primjer za to su lažni prijatelji. Gramatička analiza pokazala je razliku u morfologiji i sintaksi, a da bi naš tekst odgovarao gramatičkim normama i pravilima ciljnog jezika, prilikom prijevoda došlo je do preoblikovanja polaznog teksta.

Književno prevođenje vrlo je specifično i zahtijeva puno toga od prevoditelja. Prvo i možda najvažnije što prevoditelj mora imati na umu je da osim što prebacuje tekst iz jednog jezika u drugi, on svojim prijevodom prenosi i kulturu polaznog jezika. Kako bi to mogao napraviti najbolje moguće, prevoditelj mora poznavati povijest, politiku i naravno kulturu jezika s kojeg prevodi, te mora uzeti u obzir i vrijeme u kojem je nastao književni tekst. Nadalje, svaki autor ima vlastiti stil pisanja, a svako djelo sadržava određeni ton i ritam, pa su i to stavke na koje prevoditelj mora misliti. Također, za kvalitetan prijevod podrazumijeva se iznimno poznavanje ne samo stranog, već i materinjeg jezika. Prevoditelji moraju pronaći zlatnu sredinu između doslovnog prijevoda kojim se čuva originalno značenje i udaljavanja od originala u svrhu ljepote izraza i dakako tečnosti prijevoda.

Za kraj želimo istaknuti vrlo bitnu karakteristiku koja igra ključnu ulogu u procesu prevođenja književnosti, a to je kreativnost. Umjetnost se ne može doslovno prevesti, ona se može samo ponovno stvoriti u malo drugačijem obliku kojim se prenosi jednaka misao i koji sadržava istu srž.

Literatura :

Primarna literatura:

Vadas, Marek, *Čierne na čiernom*, Levice, Koloman Kertész Bagala, 2013.

Vadas, Marek, *Rozprávky z čiernej Afriky*, Levice, Kertész Bagala LCA Publishers Group, 2004.

Kratice:

HJP – Hrvatski jezični portal <https://hjp.znanje.hr/>

Kratice rječnika u sklopu Rječničkog portala Instituta za jezikoslovlje L. Štura SAV
<https://slovník.juls.savba.sk>

KSSJ – Krátky slovník slovenského jazyka

SSS – Synonymický slovník slovenčiny

SSSJ – Slovník súčasného slovenského jazyka

Sekundarna literatura:

Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "huckleberry" *Encyclopedia Britannica*, 24. travnja 2024. <https://www.britannica.com/plant/huckleberry> [stranica posjećena 14.5.2024.]

Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, Školska knjiga, 2000.

Caltiková, Milada, Tarábek, Ján, *Prehľad gramatiky a pravopisu slovenského jazyka: s diktátmi, cvičeniami a testami*, Bratislava, Didaktis, 2004.

Čagalj, Ivana, Svítková, Milina, Tipologija frazeološke ekvivalencije na primjeru hrvatskih i slovačkih frazema s ihtionimskom sastavnicom // *Životinje u frazeološkom ruhu* / Vidović Bolt, Ivana (ur.), Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014. str. 1-15.
<https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/download/115/190/8680?inline=1>
[stranica posjećena 30.5.2024.]

Doruľa, Ján i dr., *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava, Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020.

Eco, Umberto, *Otrpílike isto: iskustvo prevođenja*. Preveo: Nino Raspudić, Zagreb, Algoritam, 2006.

Grčević, Martina, *Lažni prijatelji: rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima*, Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu FF Press, 2020.

Grčević, Martina, Slova i glasovi u slovačkom i hrvatskom književnom jeziku // *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III* / Sesar, Dubravka (ur.), Zagreb, FF press, 2013. str. 11 – 24.

Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica, *Hrvatska školska gramatika*, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikosljovlje, 2017.

Ivir, Vladimir, *Teorija i tehnika prevođenja: Udžbenik za I i II god. pozivnouslymerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*, Sremski Karlovci, Centar “Karlovačka gimnazija” Sremski Karlovci, 1978.

Ivir, Vladimir, *Teorija i tehnika prevođenja: Udžbenik za III. i IV. god. pozivnouslymerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*, Sremski Karlovci, Centar “Karlovačka gimnazija” Sremski Karlovci, 1978.

Kučiš, Vlasta, *Translatologija u teoriji i praksi*, Zagreb, Hrvatsko komunikološko društvo i Nonacom, 2016.

Levý, Jiří, *Umjetnost prevođenja*, preveo: Bogdan L. Dabić, Sarajevo, “Svjetlost”, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1982.

Menac, Antica, Fink Arsovski, Željka, Venturin, Radomir, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2014.

Ondrejovič, Slavomir, *Pravidlá slovenského pravopisu*, Bratislava, Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000.

Orešiek, Patrik, *Kniha týždňa: Ako zo Slovenska vidieť Afriku?*, *Pravda*, 27. kolovoz 2013.

<https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/291173-kniha-tyzdna-ako-zo-slovenska-vidiet-afriku/>
[stranica posjećena 23.5.2024.]

Pavlović, Nataša, *Uvod u teorije prevođenja*, Zagreb, Leykam international, 2015.

Premur, Ksenija, *Teorija prevodenja*, Dubrava, Ladina TU, 1998.

Rakúsová, Gabriela, Potom vám poviem ten najčudnejší príbeh, aký sa počas môjho života stal, *SME*, 2. lipnja 2007. <https://www.sme.sk/c/3338890/potom-vam-poviem-ten-najcudnejssi-pribeh-aky-sa-pocas-mojho-zivota-stal.html> [stranica posječena: 23.5.2024.]

Ripka, Ivor, Imrichová, Mária, Skladaná, Jana, *Príručka slovenského pravopisu : pre školy a prax*, Bratislava, Ottovo nakladateľstvo, 2005.

Sáenz, Miguel, La traducción literaria // *El papel del traductor* / Morillas, Esther, Arias, Juan Pablo (ur.) Salamanca, Colegio de España, Biblioteca de traducción, 1997, str. 405-414.

Sesar, Dubravka, *Pregled slovačke sintakse*, Zagreb, FF press, 2018.

Sesar, Dubravka (ur.), *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I*, Zagreb, FF press, 2009.

Silić, Josip, Pranjković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, Školska knjiga, 2005.

Souček, Jakub, Prvky fantastiky v tvorbe Mareka Vadasa // *K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 2000 III.* / Součková Marta (ur.), Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2015. str. 372 – 379.

Součková, Marta, Od recesistických fragmentov k liečivej sile Afriky, *P(r)ózy po roku 1989*, Bratislava, Ars Poetica & Ateliér Pluto, 2009. str. 174 –198.

Součková, Marta, Marek Vadas: Čierne na čiernom // *TOP 5: slovenská literárna a výtvarná scéna 2013 v odbornej reflexii* / Součková, Marta; Gavura Ján ; Kitta, Richard (ur.), Košice, FACE, 2015. str. 10 – 17.

Součková, Marta (ur.), *K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 2000.: zborník materiálov z medzinárodnej konferencie, konanej 13.-14. novembra 2014 na FF PU v Prešove*. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2015, III. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis.

Szentesiová, Lenka, Mŕtvi živých nielen ochraňujú, ale aj trestajú, *SME*, 19. srpanj 2013. <https://kultura.sme.sk/c/6874804/mrtvi-zivych-nielen-ochranuju-ale-aj-trestaju.html> [stranica posječena 23.5.2024.]

Internetski izvori:

<https://hjp.znanje.hr/>

<https://slovník.juls.savba.sk/>

<https://www.litcentrum.sk/en/author/marek-vadas/curriculum-vitae>

<https://www.litcentrum.sk/autor/marek-vadas/napisali-o-autorovi>

<https://www.anasoftlitera.sk/main/anasoft-litera/autori/vadas-marek/>

<https://www.adhoc.hr/izazovi-prevodenja/>

<https://enciklopedija.hr/>

<https://www.wikipedia.org/>

<https://link.springer.com/article/10.1007/s10722-007-9248-z#citeas>

<https://trueloveseeds.com/products/njama-njama-garden-huckleberry>

<https://www.wildvoyager.com/blog/small-cat-species-of-africa/>

https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/falsosamigos.htm